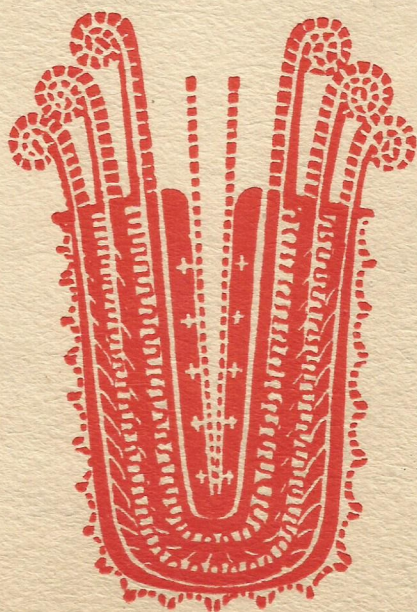

A • T • L • A • S
POLSKICH
STROJÓW
LUDOWYCH

JANUSZ ŚWIEŻY

STRÓJ KRZCZONOWSKI

POLSKIE TOWARZYSTWO LUDOZNAWCZE

941/849

ATLAS POLSKICH STROJÓW LUDOWYCH
CZĘŚĆ V MAŁOPOLSKA ZESZYT 7

JANUSZ ŚWIEŻY

STRÓJ KRZCZONOWSKI

PTL
POZNAŃ

Zakład Kulturoznawstwa
Biblioteka
Nr inwentarzowy 3148/KEiE

1 9 5 2
NAKŁADEM POLSKIEGO TOWARZYSTWA LUDOZNAWCZEGO W POZNANIU
Z ZASIŁKU MINISTERSTWA KULTURY I SZTUKI

KOMITET REDAKCYJNY ATLASU POLSKICH
STROJÓW LUDOWYCH: EUGENIUSZ FRANKOWSKI,
JÓZEF GAJEK, KAZIMIERZ PIETKIEWICZ,
ROMAN REINFUSS, TADEUSZ SEWERYN,
TADEUSZ ZYGLER

REDAKTOR NACZELNY JÓZEF GAJEK
WYDAJE POLSKIE TOWARZYSTWO LUDOZNAWCZE
W POZNANIU, UL. FREDRY L. 10
Z ZASIŁKU MINISTERSTWA KULTURY I SZTUKI
OKŁADKA ADAMA MŁODZIANOWSKIEGO
PLANSZE BARWNE: CZESŁAWA LEWANDOWSKA
I ANASTAZJA SZYMCZYK

UKŁAD GRAFICZNY H. MORTKOWICZ-OLCZAKOWEJ
DRUKARNIA WYDAWNICZA W KRAKOWIE, UL. ZWIE-
RZYŃIECKA 2. — KLISZE JEDNOBARWNE I TRÓJ-
BARWNE: ZAKŁADY OFFSETOWE W KRAKOWIE

ATLAS POLSKICH STROJÓW LUDOWYCH

składa się z szeregu monografii obejmujących wszystkie typy strojów ludowych z całego obszaru Polski

ATLAS POLSKICH STROJÓW LUDOWYCH

obejmuje 5 części. W skład każdej z nich wejdą zeszyty zawierające monografie poszczególnych strojów.

Część I. POMORZE

Strój: kaszubski, kociewski, borowiacki, tucholski, kraiński, chełmiński, lubawski, dobrzyński, malborski, słowiński, pyrzycki.

Część II. WIELKOPOLSKA

Strój: szamotuński, borowiacki, leśniacki, pałucki, wieleński, łączycki, kujawski.

Część III. ŚLĄSK

Strój: bytomski (rozbarski), wałaski, górali śląskich, opolski, Jacków jabłonkowskich, pszczyński, raciborski, dolno-śląski.

Część IV. MAZOWSZE I SIERADZKIE

Strój: mazowiecki (centralny), opoczyński, łowicki (księżacki), sieradzki, kurpiowski, poborski, podlaski, mazowiecki (północny), Mazurów pruskich.

Część V. MAŁOPOLSKA

Strój: krakowski (z okolic Krakowa, Powiśla Dąbrowskiego, pogranicza śląskiego, skalbmierski), kielecki, radomski, lubelski, Lachów sądeckich, Pogórze, szczyrzycki, Dolinian sanockich, rzeszowski, przeworski, łańcucki, lesiacki, borowiacki, górali żywieckich, babiogórskich, orawskich, szczawnickich, podhalańskich, spiskich, gorczańskich oraz Łemków.

Wymieniona kolejność poszczególnych monografii nie jest kolejnością ukazywania się zeszytów w druku i nie jest ostatecznym pełnym wykazem typów stroju.

Zamówienia przyjmują wszystkie księgarnie „Domu Książki”

1. WSTĘP

Spośród licznych typów ubiorów występujących w widłach Wisły i Bugu, wyraziście wyodrębnia się w południowej części powiatu lubelskiego i północnej części krasnystawskiego ubiór, nazywany konwencjonalnie krzczonowskim. Centrum występowania tego ubioru stanowią Piotrków i Krzczonów i z tego też powodu ubiór ten bywa niekiedy nazywany „pietrzkowskim”.

Ubiór krzczonowsko-piotrkowski stanowi wyraźnie rysujący się zespół elementów, który odcina się od ubiorów sąsiednich. W sąsiedztwie omawianego ubioru występują wyraźnie trzy odmiany, 1) północna, lubelsko-lubartowska, 2) południowa, charakterystyczna dla powiatu krasnystawskiego, 3) zachodnia, typowa dla Powiśla od Puław i Opola po Kraśnik i Janów. Styka się ona z omawianym strojem na linii Gałęzów—Stara Wieś (ryc. 1).

Ubiór lubelsko-lubartowski, sąsiadujący od północy różni się od krzczonowskiego krojem i ozdobami na sukmanach czyli tzw. „fijerówkami”, niebieską barwą spodni i kamizel, odmiennym sposobem nakrywania głów przez kobiety oraz czarnymi, sukiennymi gorsetami, które zapina się na guziki.

Sąsiadujący od południa ubiór, typowy dla powiatu krasnystawskiego odróżnia się od krzczonowskiego szarymi sukmanami, obszytymi czarną lamówką jako zdobiną, a dalej wyglądem męskich i kobiecych białych parcianek, szytych czarnymi nićmi, tworzącymi swoistą ozdobę.

Od południowego-wschodu na zachód od linii: Ossowa, Gałęzów, Stara Wieś, obok wpływów odmiany północnej, lubelsko-lubartowskiej, dość silnie zaznacza się wpływ ubioru z Powiśla, który charakteryzuje odmienny krój i szary lub niebieski kolor sukman, przepasywanych czerwonym sukiennym pasem, zapinanie sukman na guziki oraz używanie rogatywek jako nakrycia głowy.

Wymienione cechy odróżniające ubiór krzczonowski od sąsiednich podane są jedynie w sposób szkicowy, dalsze badania terenowe dorzuca tu niewątpliwie sporą garść nowych i bardziej istotnych szczegółów. Nakreślone tu zróżnicowanie ubioru nie przyczyniło się do wytworzenia odrębności etnograficznej czy etnicznej mieszkańców tego obszaru. Nie wyraziło się to też w istnieniu odrębnej nazwy grupowej. Jedynie mieszkańców Krzczonowa nazywa ludność okoliczna „nurkami”, co ma pono wywodzić się z XVI wieku, gdyż tu właśnie mieli Arianie lubelscy odprawiać swe chrzty przez zanurzanie się w wodzie. Etymologia ludowa z tej właśnie tradycji wywodzi nazwę Krzczonowa od słowa chrzczyć. Parafia krzczonowska jednak jak i nazwa miejscowości istniała dawniej, istnienie jej poświadczane jest w roku 1425.

W chwili obecnej brak poważniejszych przesłanek, które by wyjaśniały odrębność i bogactwo stroju zwanego krzczonowskim. Być może wytłumaczenia szukać należy w tym, że Krzczonów, Piotrków i Chmiel były królewszczynami, co łączyło się zwykle z mniejszym wyniszczeniem materialnym ludności. Niemniej i tu powinności chłopskie były znaczne i niejednokrotnie na tym tle dochodziło do skarg¹⁾.

Liczne nazwiska obcego pochodzenia jak Gustaw i Surma czy inne wskazują na to, że w interesujących nas miejscowościach osadzani byli przybysze obcy. Krzczonów był siedzibą parafii, koncentrowało się w nim życie społeczne wsi leżących w szerokim dosyć promieniu. Możliwe, że właśnie te czynniki spowodowały powstanie odrębnego w charak-

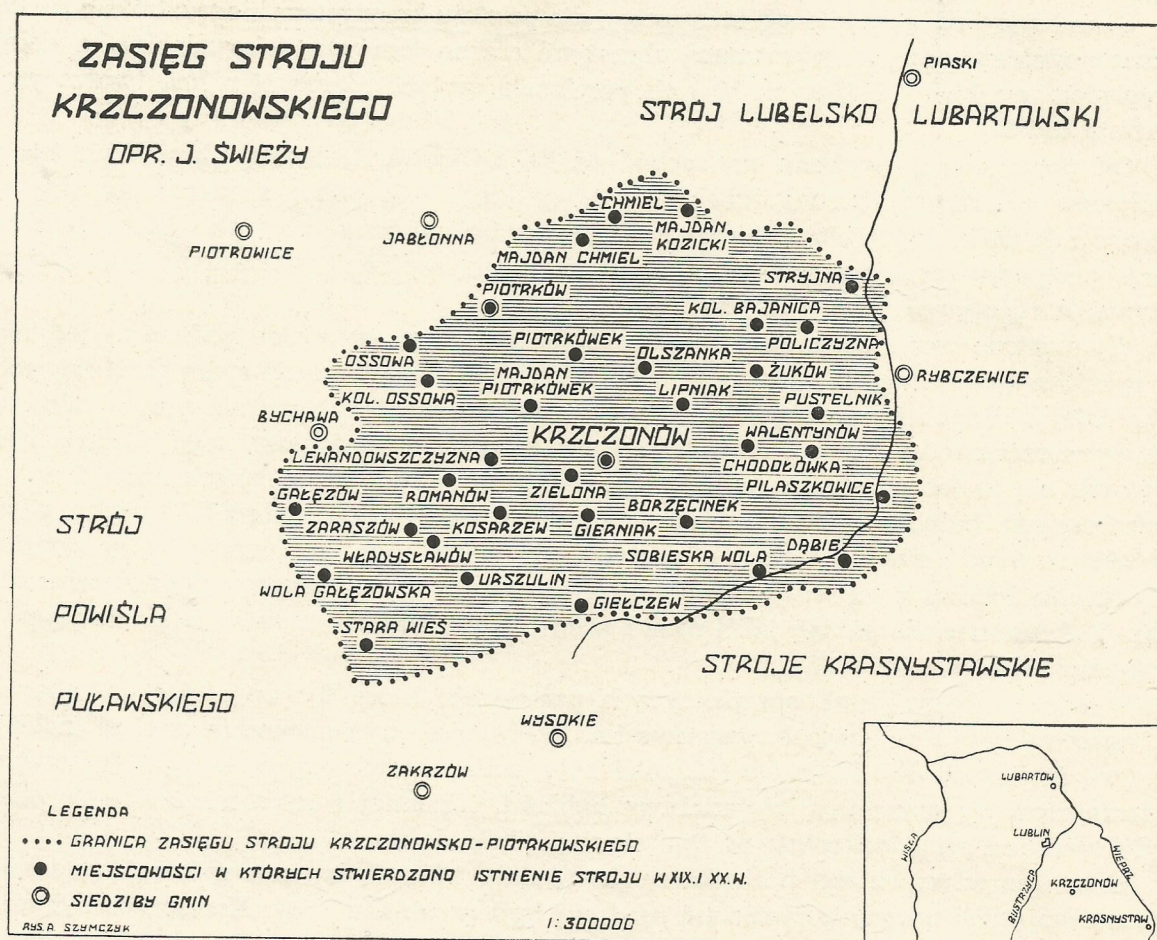
terze tutejszego stroju. Odrębność ta i barwność spowodowała, że na przełomie wieku XIX i XX ubiór krzczonowski stał się reprezentacyjnym ubiorem ludowym Lubelszczyzny.

2. OBECNY STAN STROJU KRZCZONOWSKIEGO

Opisywane tu ubiory nie są już dziś w terenie noszone. Strój męski w swej starszej postaci z połowy XIX wieku zaginął prawie doszczętnie. Do naszych czasów ze stroju tego dochowały się tylko sukmany. Jedynie w tradycji przechowała się pamięć o innych częściach ubioru męskiego.

Znacznie lepiej niż męskie zachowały się ubiory kobiece, które złożone po skrzyniach przetrwały w całości do czasów międzywojennych. Wobec coraz szybszego znikania omawianych ubiorów autor niniejszej pracy rozpoczął w r. 1933 starania, mające na celu utrzymanie tego pięknego ubioru. W październiku 1934 r. udało się w Krzczonowie zorganizować kurs kroju i szycia, na którym przekonywano uczestniczki o potrzebie szycia i noszenia ubiorów ludowych. Od tego czasu nowo uszyte stroje zaczęły rozchodzić się poza granice swego dawnego występowania i spopularyzowały się dość silnie. Przyczynił się do tego zespół grający „Wesele Lubelskie” pod kierunkiem Br. Lubicz-Nycza (ryc. 2).

Po 1945 r. niektóre instytucje imprezowe używają strojów krzczonowskich dla celów widowiskowych i przyczyniają się do rozpowszechnienia tego ubioru jako stroju lubelskiego. Powoduje to ciągle mniej lub więcej niepożądane przemiany w charakterze tego stroju.

Ryc. 1. Mapa zasięgu stroju krzczonowskiego, rys. A. Szymczyk.

3. RYS HISTORYCZNY STROJU

Ubiór krzczonowski przeszedł w ciągu swego istnienia przez szereg poważnych przemian. W okresie najstarszym, gdy wieś nie znała jeszcze tkanin fabrycznych, zarówno mężczyźni jak i kobiety nosili ubiory wykonane z lnianego samodziałowego płótna czy sukna. Zimą noszono kozuchy, mężczyźni nakrywali głowy czapkami baraniami, kobiety nosiły wełniane chustki.

Około 1880 r. wobec rozpowszechnienia się tkanin fabrycznych wyroby samodziałowe zaczęto zastępować barwnymi wełnianymi i bawełnianymi, nabywanymi w mieście. U schyłku XIX w. ubiór lniany nosiła już tylko starsza ludność. Z ubiorów dawniejszych sukmany i „humelki“ przetrwały do czasów ostatnich. Wskutek zastosowania materiałów fabrycznych ubiory stały się bardziej barwne i dekoracyjne. Mężczyźni zaczęli nosić czarne spodnie, kamizele, kaftany, pasy rzemienne, ozdobione mosiężnymi kółkami, kobiety szyły kolorowe spódnice, krótkie fartuszki i ozdabiały je kolorowymi wstążkami i tasiemkami (ryc. 3, 4). Stosowano kontrasty kolorystyczne, barwne wstążki i tasiemki układano rytmicznie obok siebie. Nowe tkaniny wymagały nowych form, obcisłe gorsety czy kaftany kontrastowały z sutymi spódnicami i fartuszkami. Ludność całego omawianego regionu szyła ubiory według ustalonej mody, przejawiającej się w kroju, barwie i zdobnictwie. Moda ta wybitnie odróżniała się od mody panującej w sąsiednich obszarach, podtrzymując tym samym poczucie spójności między gromadami, które nosiły jednakowy strój.

Z czasem wzbogacono ubiory dodatkami. Dziedzic Władysław Koźmian wprowadził w Piotrkowie przez rodzinę Ziętków modę przyszywania białych porcelanowych guzików na gorsetach i bucikach (ryc. 5). W Krzczonowie i okolicy ten rodzaj ozdoby na ogół się nie przyjął. Ubiory z Piotrkowa wystawione zostały na Wystawie Rolniczej w Lublinie w 1901 r.

Z początkiem XX wieku zaczęto w Krzczonowie wycinać tzw. „okienka“ na kaftanach kobiecych i męskich i podkładać pod nie kolorowe wstążeczki, ten sam sposób zdobienia zastosowano przy męskich pasach welwetowych. Charakterystyczny haft miejscowy zastąpiono obcym dla tego terenu haftem krzyżykowym. Zmiany te wprowadziła żona pewnego krzczonowianina, pochodząca z Rosji, tylko mieszkańcy Piotrkowa nie przyjęli do swego ubioru „okienek“ i haftu krzyżykowego.

W okresie międzywojennym ubiór staje się coraz bardziej pretensjonalny. Zatracono dawny umiar, stosując nadmiar ozdób. Rozwój ubioru krzczonowskiego można podzielić na 4 zasadnicze okresy.

1. Okres najstarszy trwał do końca lat 70-tych ubiegłego stulecia. Letni ubiór w tym okresie był całkowicie wykonywany z lnianego, samodziałowego płótna. W zimie noszono samodziałowe, brązowe sukmany, biały kozuch, baranie czapki i długie buty z cholewami odwiniętymi poniżej kolan. Letni ubiór kobiety był również całkowicie wykonany

Ryc. 2. Zespół „Wesela Lubelskiego“ w strojach projektowanych przez autora, fot. Hartwig.

brązowe sukmany

Rys. 3. Grupa gości weselnych z Piotrkowa z 1902 r., ze zbiorów autora.

z lnu (ryc. 20 a, b), na nogi wkładano chodaki, w zimie kobiety ubierały kozuchy i welniane chustki na głowy.

2. W okresie od 1870 do 1914 r. a więc trwającym do początku pierwszej wojny światowej tak stroje męskie jak i kobiece wykonuje się z barwnych materiałów wełnianych, kupowanych w mieście i zdobi się je obficie (ryc. 3, 5, 21).

3. Okres trzeci, przypadający na lata od I wojny światowej do 1930 r. cechuje szybkie zanikanie stroju ludowego na rzecz mody miejskiej, co zostało spowodowane przede wszystkim taniością wyrobów fabrycznych. Natomiast koszty wykonania stroju ludowego były stosunkowo bardzo znaczne. Dużą rolę odegrała tu także tendencja do wyrównania różnic między wsią a miastem. Proces ten szczególnie zaznacza się wśród młodzieży wiejskiej i przyczynia się do szybkiego zanikania stroju męskiego. W kobiecym stroju jeszcze i w tym okresie zachodzą pewne zmiany, ale dotyczą jedynie ozdób i haftu. Rozpowszechnia się wycinanie „okienek” oraz haft krzyżykowy. W stroju męskim pojawia się welwetowy pas zdobiony w „okienka” i haft krzyżykowy na koszulach.

4. Ostatni okres w historii stroju krzczonowskiego od lat 30-tych do czasów ostatnich wiąże się z rozwojem akcji oświatowej na wsi oraz przemianami gospodarczo-społecznymi. Co prawda zaznacza się pewne ożywienie zamierającego stroju, jednak proces ten nie obejmuje ubioru codziennego, a tylko strój odświętny, który staje się ściśle obrzędowy i widowiskowy. Towarzyszy temu akcja rekonstruowania jego dawnego wyglądu i oczyszczania z elementów nieistotnych. Na koniec podkreślić należy, że w uchwytym historycznie okresie czasu, wyraźnie zaznaczają się różnice między strojem bogatych chłopów, a biedniakami, zwłaszcza dotyczy to ubiorów służby folwarcznej. Różnice te nie wyrażają się ani w kroju, ani w charakterze poszczególnych elementów, natomiast widoczne to było w gatunku materiałów oraz ubóstwie zdobin.

Tablica I
STROJE KRZCZONOWSKIE

Malowała: Cz. Lewandowska

4. ZASIĘG GEOGRAFICZNY UBIORU

Granice występowania ubioru krzczonowskiego stanowi linia, poprowadzona przez miejscowości: Ossowa, Piotrków, Majdan, Chmiel, Majdan Kozicki, Stryjna, Bojanica, Policzyna, Pilaszkowce, Dąbie, Sobieska Wola, Giełczew, Stara Wieś, Wola Gałęzowska, Gałęzów. Zamknięty w tych granicach obszar liczący około 600 km² leży w górnym biegu Giełczwi, Czerniejówki i Kosarzewki. Te dwie ostatnie rzeczki są dopływami Bystrzycy. Centrum tego obszaru jest wzniesieniem stanowiącym dział wodny między wymienionymi rzeczkami.

Obszar ten nie stanowi zwartej jednostki administracyjnej, większa jego część należy do powiatu lubelskiego a 7 wsi do powiatu krasnostawskiego, mianowicie gromady Stryjna, kol. Bojanica, Chodołówka i Pilaszkowce wchodzi w skład gminy Rybczewice, wsie Dąbie i Sobieska Wola należą do gminy Żółkiewka, Giełczew do gminy Wysokie a Stara Wieś do gminy Zakrzów.

W powiecie lubelskim w skład tego obszaru wchodzi cała gmina Krzczonów z gromadami Olszanka, Żuków, Policzyna, Lipniak, Pustelnik, Walentynów, Krzczonów, Majdan-Piotrkówek, Lewandowszczyzna, Romanów, Zielona, Zaraszów, Władysławów, Urszulin, Kosarzew, Gierniak, Borzęcin, poza tym południowa część gminy Piotrków, obecnie Jabłonna z wsiami Majdan Kozicki, Chmiel, Piotrków, Piotrkówek oraz wschodnia część gminy Bychawa z wsiami Ossowa, kol. Ossowa, Gałęzów i Wola Gałęzowska.

Starszy obraz podziałów reprezentuje administracja kościelna; omawiany obszar

Ryc. 4. Stroje piotrkowskie z 1902 r., ze zbiorów autora.

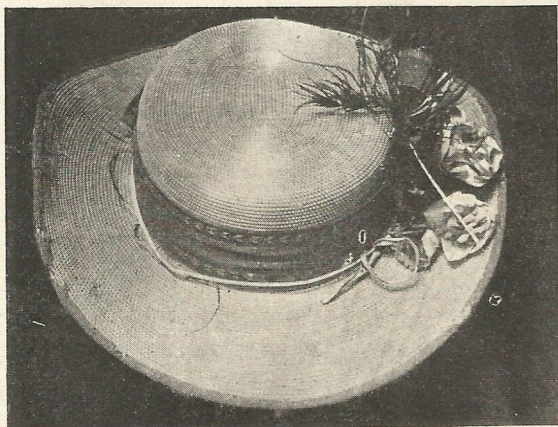

Ryc. 5. Grupa w strojach z drugiego okresu. Ze zbiorów autora.

składa się z całej parafii krzczonowskiej, istniejącej już w 1425 r., do której należą wsie Gienniak, Kosarzew Górny, Krzczonów, Olszanka, Piotrków, Piotrkówek, Policzyzna, Wola Sobieska, Walentynów, Zielona, Żuków, z zachodniej części parafii bychawskiej, poświadczonej archiwalnie już w r. 1326 (wsie Gałęzów, Kosarzew Dolny i Średni, Lewandowszczyzna, Romanów, Urszulin, Władysławów, Wola Gałęzowska, Zaraszów), następnie z dwu wsi należących do parafii Bychawka, poświadczonej w 1332 r. (Ossowa i kol. Ossowa) i wreszcie dwu nowopowstałych parafii w Chmielu i Kawęczynie, do których należą trzy wsie: Chmiel, Majdan Kozicki i Majdan Chmiel. Prawdopodobnie dwie ostatnie parafie wchodziły dawniej w skład parafii krzczonowskiej. Poza tym jeszcze na wschodzie wchodzi w skład omawianego obszaru 5 wsi, należących do parafii częstoborowieckiej, istniejącej już w 1326 r. (kol. Bojanica, Dąbie, Chodołówka, Pilaszkowice i Stryjna). Jedynie więc parafia krzczonowska wchodzi jako całość w obręb zasięgu tego typu stroju, natomiast obszary graniczne tego terenu wchodzi w skład aż 3 parafii w Bychawie, Bychawce i Częstoborowicach.

5. OPIS OGÓLNY UBIORU MĘSKIEGO

Ubiór męski składał się z koszuli, spodni, pasa skórzanego, parcianki, sukmany, kamizeli, kaftana, kapelusza słomianego, kozucha, czapki baraniej i długich butów. Różnica między ubiorem świątecznym a obrzędowym zasadniczo nie było. Stare, przyniszczone ubiory, służyły jako robocze. W czasie żałoby unikano w ubiorze kolorów czerwonych. Starosta weselny opasywał sukmanę krajką, drużba i swaci nakładali na ramię podwijkę i wiązali ją na lewym lub prawym boku (ryc. 3).

a)

b)

Ryc. 6. Kapelusze słomiane. Ze zbiorów Muzeum Lubelskiego. Fot. autor.

6. OPIS SZCZEGÓŁOWY UBIORU MĘSKIEGO

Nakrycia głowy

Uczesanie podobnie, jak i na innych obszarach Polski przeszło szereg kolejnych przemian. Wedle otrzymanych informacji mężczyźni dawniej nosili włosy przycięte nad czołem i na karku. W czasach późniejszych tego rodzaju uczesanie spotyka się jedynie u starców, rozpowszechnia się natomiast uczesanie na sposób miejski.

W lecie nakrywano głowy kapeluszami słomianymi, plecionymi z grubej słomy żytniej. W późniejszym okresie (1877—1899 r.) kapelusze wykonywano z trawy zw. „psiarka“,

z podgiętymi po bokach brzegami czyli „kaniami“ szerokości około 7 cm, których brzegi obszywano lamówką czarną lub ciemnogrnatową. Główka kapelusza, wysokości 6 cm o płaskim denku była otoczona wstążką czarną lub ciemnogrnatową szerokości 4 do 5 cm, która spadała z tyłu poza „kanie“, tworząc tzw. „zadzilengi“. Dolny brzeg wstążki przy główce otaczał sznurek zielony i czerwony. Kawalerowie po lewej stronie kapelusza zatykali pęk sztucznych kwiatów, pawie pióro i brożkę tzw. „błyszczak“ — „by dziewczyna go pomiarkowała, że nie żeniąty ni wdowiec, ino kawalir“ (ryc. 6 a, 3).

Po I wojnie światowej noszono kapelusze, wykonane z drobno plecionej żytniej słomy z główką nieco wyższą (około 7 cm). Kanie po bokach nie były podgięte (6 b, 3). Kawalerowie tak samo zdobią te kapelusze jak poprzednie. Jest rzeczą charakterystyczną, że w skład stroju krzczonowskiego nie wchodziły kapelusze filcowe.

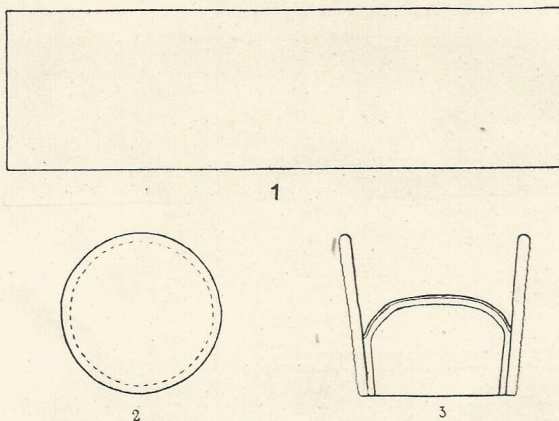
Relacje najstarszych ludzi potwierdzają istnienie w stroju krzczonowskim rogatywek, które jednak zaginęły tu bardzo wcześnie. Do dziś rogatywki są jeszcze noszone w pow.

Ryc. 7. Czapka wełniana „magierka“. Ze zbiorów Muzeum Lubelskiego. Fot. autor.

biłgorajskim (dawnym janowskim), do końca XIX w. spotykano to nakrycie głowy w powiatach włodawskim, bialskim i chełmskim.

Również już około 1900 r. zanikają w stroju krzczonowskim magierki (ryc. 7, tabl. VI, 26), zwane tu także „szlachmycami“, które pojawiły się dopiero około 1875 r. Magierki były wykonywane z białej wełny owczej na drutach, miały one kształt worka, który na-

Ryc. 8. Krój czapki wścieklicy: 1 — otocze barankowe, 2 — wierzch główki, 3 — przekrój.
Rys. A. Szymczyk.

(ryc 8). Wewnątrz czapka była watowana i podszyta pikowaną podszewką. Lewy bok czapki od góry do połowy otocza był rozcięty i zaakcentowany kokardą zieloną lub czerwoną. Takie czapki nazywano „jałówkami“ lub „wścieklicami“ (ryc. 9, 4).

W czasach nowszych miejsce wścieklic zajmuje zwykła spiczasta czapka barania (ryc. 5).

Koszula

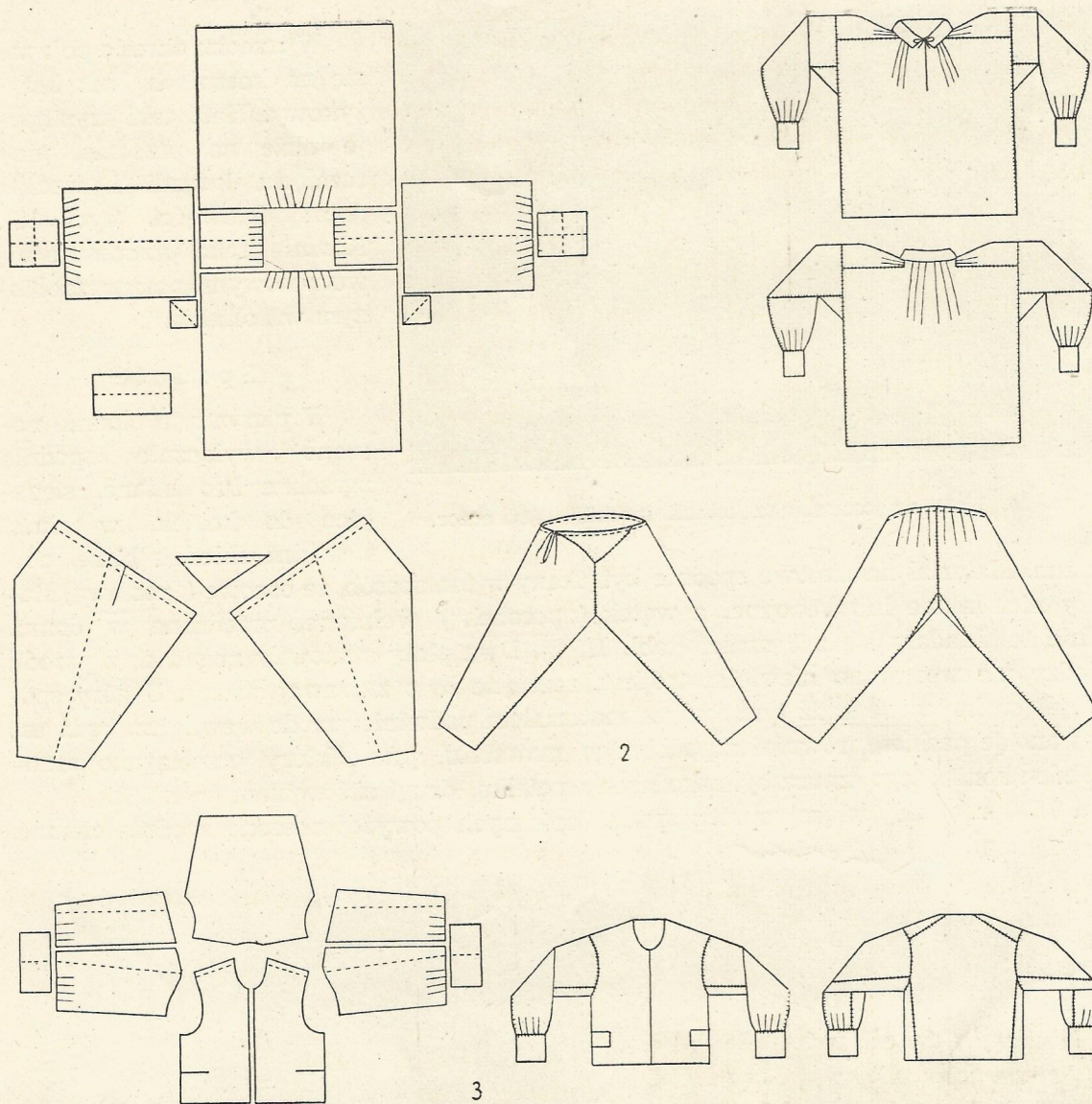

Ryc. 9. Piotrkowianin w czapce „jałowiec-wścieklicy“. Ze zbiorów autora.

stepnie wsuwano częściowo do środka i zszywano, otrzymując podwójną czapkę. Magierki krzczonowskie wyróżniały się tym, że okrągłe denko łączyło się z otokiem o wysokości około 6 cm bez załamania (ryc. 7), podczas gdy w powiatach sąsiednich magierki miały kształt grzyba. Czapka ta była zdobiona wzorem geometrycznym częściowo wrabianym, częściowo wyszywanym. Ozdoby te były wykonane granatową i czerwoną włóczką (tabl. VI, 26).

Do I wojny światowej w ziemie krzczonowskie nakrywali głowy czapkami uszytymi z ciemnogrnatowego sukna, dobrze przylegającymi do głowy. Dno czapki było okrągłe, otocze było podwójne, jedno niższe z sukna, drugie wysokości około 18 cm barankowe

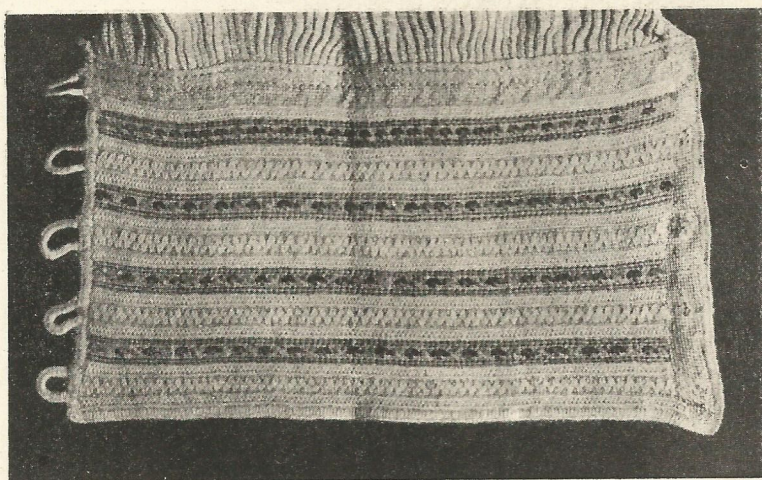
W pierwszym okresie koszula była szyta z lnianego płótna samodziałowego i sięgała kolan. Noszono ją wypuszczoną na zewnątrz spodni (ryc. 3). Koszula ta była kroju przyramkowego, składała się z 4 zasadniczych prostokątnych płatów, stanowiących przód, tył i rękawy oraz 7 mniejszych, tworzących przyramki, wtoki, kołnierz i mankiety (tabl. II, 1). Przód i tył koszuli przyszywano do przyramek, całość marszczono i wszywano w kołnierz „oszewkę“, który był niski, wykładany i wzmocniony „stebnówkami“. Szerokie rękawy u dołu marszczono i wszywano w „oszeweczki“, szerokości 5—6 cm (ryc. 10). Pod pachy wszywano wtoki czyli kwadratowe kawałki płótna. Rozcięcie koszuli odkrywało piersi bez względu na pogodę. Koszulę spinano u szyi czerwoną tasiemką, tzw. „fetecką“ lub „feteć“ albo zwykłym sznurkiem. Taka koszula służyła na codzień do roboty. Opasywano ją wąskim paskiem rzemien-
nym.

Tablica II. Kroje ubiorów męskich: 1 — krój koszuli męskiej, 2 — spodni płóciennych, 3 — kaptana

U waga: Rysunki krojów i rysunki orientacyjne są utrzymane w podziale 1:30. Linia przerywana oznacza miejsce zagięcia, linia pełna przekreślana szew krawiecki. Rysunki krojów na podstawie oryginałów znajdujących się w Muzeum Etnograficznym w Krakowie i Muzeum Kultur Ludowych w Młocinach wykonano w Sekcji Poradnictwa PTL przez Z. Łaszczyńską pod kierunkiem R. Reinfussa. Tablice rysowała A. Szymczyk.

W drugim okresie tak koszule „na codzień” jak i świąteczne szyje się z białego materiału lnianego. Początkowo zdobi się je haftem białym (ryc. 11), później kolorowym (ryc. 10, 12). Haft występuje na oszewce i oszeweczkach. Boki szwów koszuli od dołu do wysokości 35 cm zdobi się haftem zwanym „cyrą” (tabl. VI, 4), od pasa ku dołowi marszczy się ją czyli „tryfi”. Kawalerom tryfi się koszule jak najdrobniej, mężczyznom żonatym nieco grubiej, zaś starcom najgrubiej, bo „nie wypada żeby się stary stroił”. Zamiast „fetczki” u kołnierza pojawia się „zaściega”, czyli kawałek szerokiej wstążki, zdobionej w tłoczone lub haftowane kwiaty (ryc. 7, 12). W latach późniejszych na górnych częściach rękawów poniżej przyramenek występuje haft kolorowy, odpowiadający haftom na oszewce i oszeweczkach. Oszeweczki są szerokie i ściśle przylegają do ręki.

Ryc. 10. Haft na oszeweczce koszuli męskiej. Fot. autor.

W trzecim okresie pojawia się na koszulach haft krzyżkowy. Haft taki występuje także na przodzie, przy rozcięciu koszuli i wzdłuż dolnej krawędzi (ryc. 12). Koszulę taką przepasuje się welwetowym pasem zdobionym w „okienka”.

Spodnie

W pierwszym okresie noszono wyłącznie spodnie zgrzebne lub lniane, sięgające do kostek, w zimie i w dni chłodne białe, półwełniane. Materiał na zimowe spodnie był tkany w ten sposób, że osnowę („postaw”) stanowiły nici lniane lub konopne, a wątek („porobek”) wełniane, przędzone w domu. Spodnie te składały się z 3 części (tabl. II, 2). Dwa płaty stanowiły nogawki, z przodu pomiędzy nie wszywano niewielki trójkąt, rozcięcie było z prawej strony. U góry spodnie były wykończone bądź tym samym materiałem podwiniętym do wewnątrz, bądź też obszywano je paskiem, również z podobnego materiału, przez który przeciągano sznurek. Jeden koniec tego sznura był zakończony pętelką, drugi zaś węzłem (ryc. 13).

Od 1870 r. mniej więcej oprócz spodni opisanych powyżej noszono spodnie ciemne,

Ryc. 11. Fragment oszewki koszuli męskiej. Fot. autor.

wykonane z czarnego sukna, nabywanego w mieście (ryc. 3, 12). Boki spodni sukien-nych zdobiono naszytym na szwie sznur-kiem (wypustką), koloru zielonego lub czer-wonego. Spodnie te opasywano zwykłym wą-skim paskiem skórzanym.

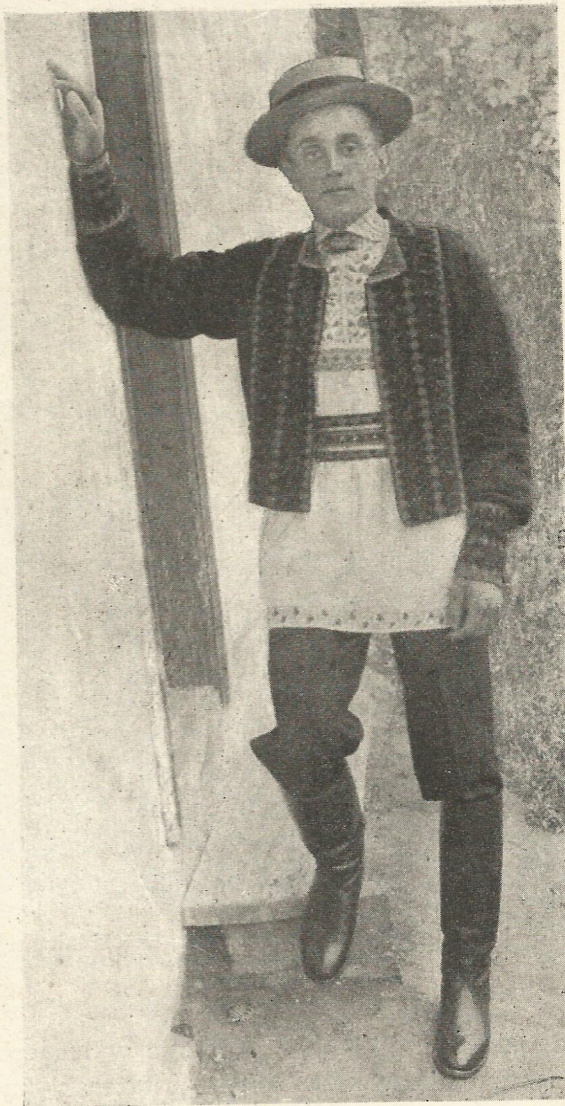
Kamizela

W drugim okresie noszono krótkie kami-zele, sięgające do pasa, czyli tzw. „kamzioly“ z czarnej satyny lub materiału bawełnianego. Zapinano je wysoko, często aż pod szyję, ale tak aby zaścięga koszuli była w całości wi-doczna. Kamizele zapinano na 9—12 białych guzików. Brzegi kamizeli obszywano lamów-ką dowolnego koloru (ryc. 3). Kamizele czarne szyto najczęściej bez kołnierzy, w wypadkach gdy posiadały kołnierz był on przyszyty na stałe i oblamowany lamówką, taką samą jak brzegi kamizeli. Obok czarnych noszono także kamizele białe — bawełniane. Na przodzie kamizeli widniały 4 rzędy czerwonych, por-celanowych guzików, a na trzech kieszeniach przyszyte były czerwone prostokątne klapki (ryc. 22). Tył kamizeli ściągany był na sprzączkę.

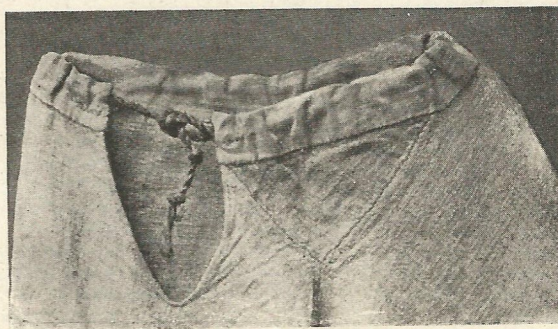
Kaftan

Kaftany pojawiają się dopiero pod ko-niec XIX w. a więc w drugim okresie. Kaf-tan była to bluzka z miękkiej, czarnej satyny, sięgająca do pasa lub nieco poniżej. Krój kaf-tana składa się z pleców i z przodów zszywa-nych na ramionach i z boków. Każdy rękaw składa się z 2 części, u dołu rękawy są przy-marszczone i wszyte w szerokie mankiety, przylegające do ręki (tabl. II, 3). Przody kaft-tana były po obu stronach rozcięcia ozdobione aplikacją, ułożoną pionowo, od szwu na ramionach do dolnej krawędzi kaftana. Apli-kacje te stanowiły szerokie na 11 cm pasy welwetowe, na których widoczny był orna-ment, wyszyty żółtym stebnowanym łańcu-szkiem. Boczne brzegi aplikacji wycinano w zęby i podkładano pod nie jasną wstążeczkę i wąską żółtą tasiemkę. Podobnie były zdo-bione także i mankiety (ryc. 3). Kaftanów nigdy nie zapinano.

W pierwszych latach XX w. w Krzco-nowie od 1904 r. wprowadzono na kaftanach nowy sposób zdobienia. Na welwetowych apli-kacjach wycina się rzędy otworów w kształ-

Ryc. 12. Krzczonowianin w stroju z trzeciego okresu. Fot. autor.

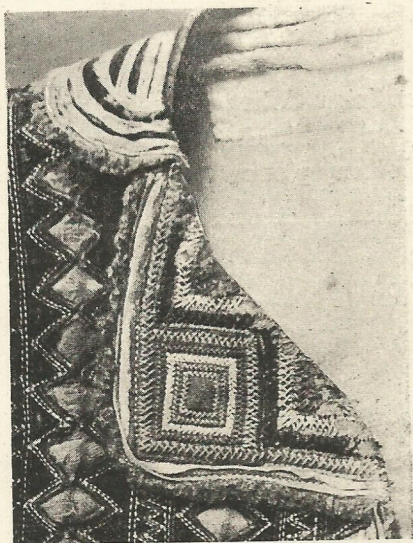

Ryc. 13. Górna część spodni samodziałowych „gaci“. Ze zb. Muz. Lubelskiego. Fot. autor.

Ryc. 14. Kaftan męski „z okienkami”. Ze zb. Muz. Lubelskiego. Fot. autor.

cie niewielkich rombów, tworząc w ten sposób rodzaj okienek, pod nie podkłada się na przemian czerwone i zielone wstążeczki (ryc. 12, 14, tabl. IV, 3). Podobny pas stroju naszywano również w pasie równoległe do dolnej krawędzi kaftana. Kaftan taki posiadał

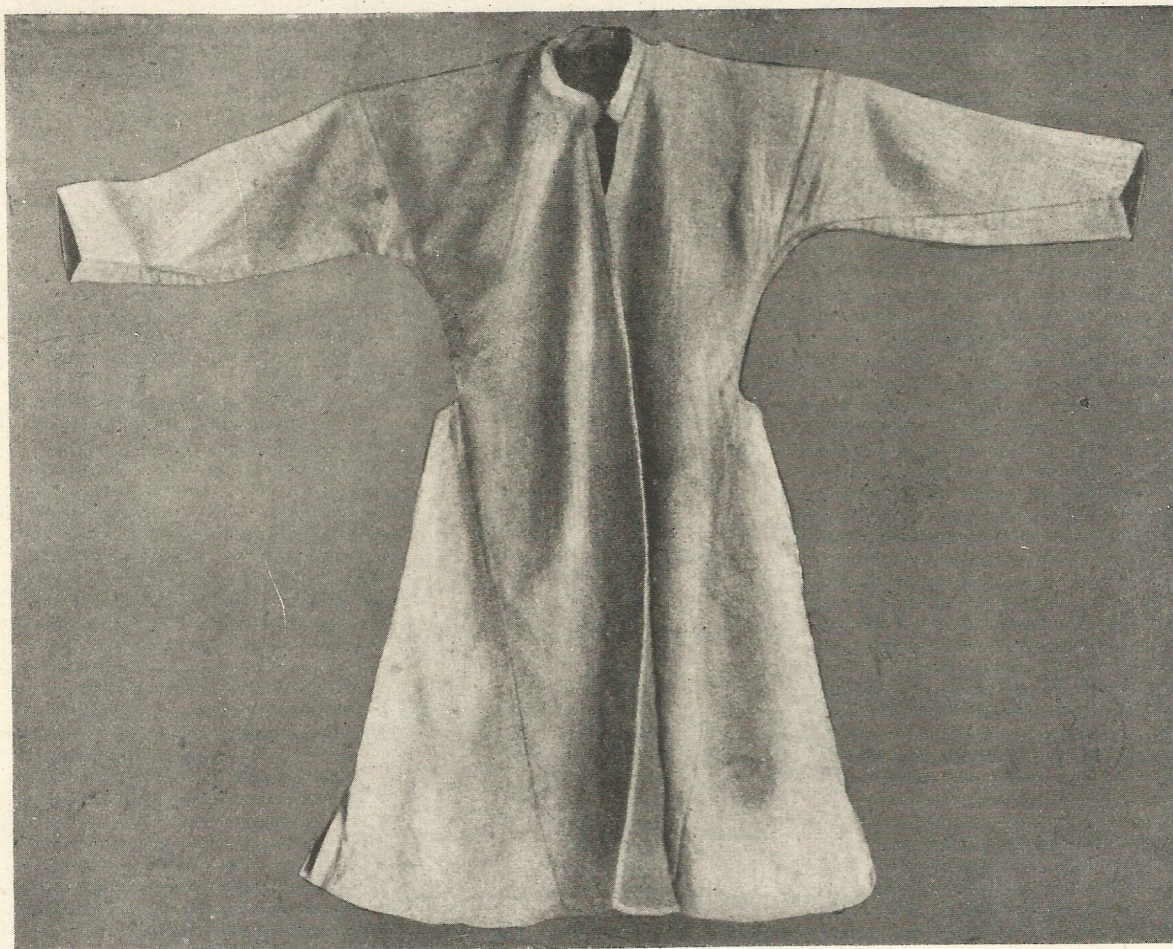

Ryc. 15. Haft na klapie i kołnierzyk kaftana męskiego. Fot. autor.

leżący kołnierzyk z klapkami, który był przyszyty na stałe, tak że nie można go było odginać. Kołnierzyk ten aplikowano także czarnym welwetem i naszywano wąskimi tasiemkami w kolorach żółtym, czerwonym i zielonym. Klapki kołnierza pokrywano zieloną wstążką i gęsto zahaftowywano, tak że wstążka była mało widoczna (ryc. 15). Haft wykonany ścięgiem „janina” utrzymany jest w kolorach pomarańczowym, białym, czerwonym i czarnym o motywach geometrycznych (tabl. IV, 3). Brzegi kłapek i kołnierza wykończone są czerwoną szczołeczką. Kaftany takie nazywano kaftanami „z okienkami”

Parciana

W okresie od drugiej połowy XIX w. do ostatnich lat przed wojną światową w skład ubioru męskiego wchodziła „parciana” tj. płaszcz, wykonany z pojedynczego lub podwójnego płótna lnianego, kroju podłużnego „poncho”, to znaczy że przód i tył stanowi jedną całość (tabl. III, 1,

Ryc. 16. Parcianka. Fot. autor.

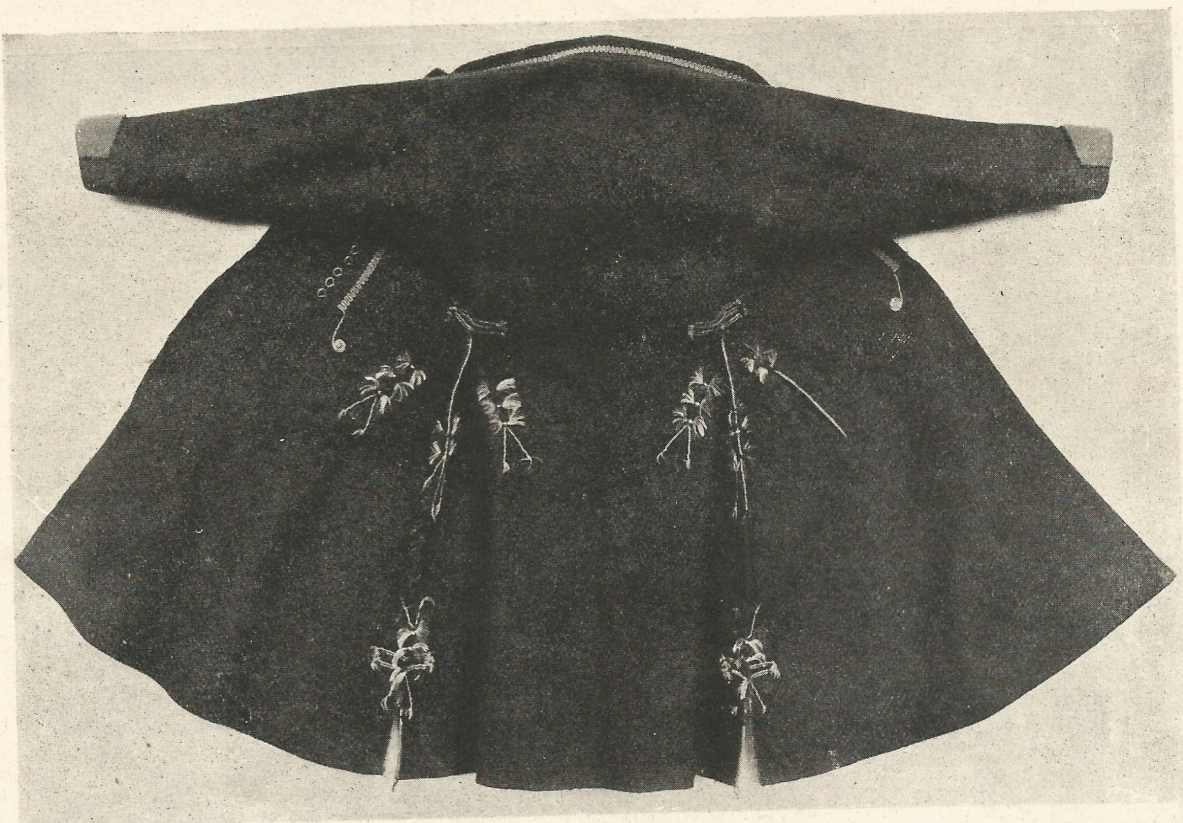
ryc. 16). Parcianka odznaczała się wcięciem w pasie, od bioder rozszerzała się przez wszystkie klinów i nie była zdobiona. Dzięki skośnemu złożeniu na ramionach płaty przednie zachodziły na siebie. Po prawej stronie parcianki, uszytej z płótna pojedynczego, znajdowała się głęboka kieszeń, przyszyta od spodu. Jeżeli przód parcianki był wykonany z podwójnego płótna, kieszeń znajdowała się między tymi płótnami. Parcianka była długa, sięgała poniżej kolan. Kołnierz miała niski, stojący. Rękawy parcianki zwężały się ku dołowi, mankietów nie posiadały a wykończone były tym samym materiałem, założonym do wewnątrz. Parciankę noszono zapiętą w pasie na jedną haftkę.

Sukmana

Ważną rolę w stroju krzczonowskim odgrywała od najdawniejszych czasów sukmana

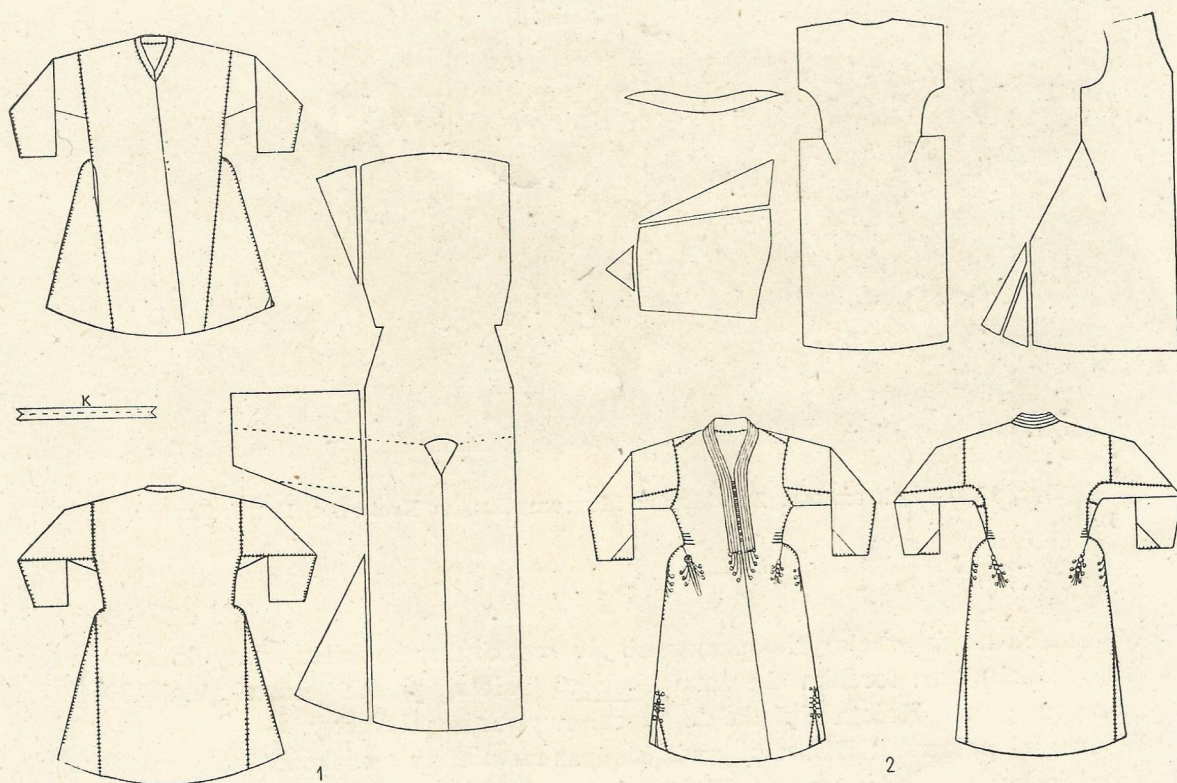
Ryc. 17. Przód sukmany. Fot. autor.

Ryc. 18. Sukmana rozłożona. Ze zbiorów autora.

czyli płaszcz szyty z ciemnobrązowego, samodziałowego sukna, sięgający poniżej kolan (ryc. 17, 18). Sukmana przetrwała pełny okres rozwoju ubioru krzczonowskiego bez zmian. Mężczyźni na wszystkich uroczystościach występowali w sukmanach, pan młody ubierał ją do ślubu, starosta weselny przepasywał sukmanę krajką (ryc. 3). Krój sukmany składa się z płata tylnego, silnie wciętego w pasie i 2 płatów przednich, zeszytych z nim na ramionach i po bokach (tabl. III, 2). Tak płat tylni jak i płaty przednie były od pasa w dół nacięte skośnie na długość 8—10 cm, nacięcia te następnie zeszywano i zdobiono, jedyniła po prawej stronie z przodu pozostawał niezaszyty otwór „głuchej” kieszeni. W pasie po bokach szwy płatów przednich i pleców zastępnowuje się silnie, przez co powstaje odstający fałd, mający na celu podkreślenie wcięcia sukmany i linii bioder. U dołu wszywa się niewielkie kliny, po dwa z każdej strony, które rozcina się do wysokości około 8 cm. Rękawy poszerza się przez wszycie klina, u dołu naszywa się mankiety, rękaw nie zaszywa się do końca, lecz zapina na 3 haftki. Przy szyi doszywa się kołnierz zwężający się ku przodowi. Z przodu sukmana miała 16 dużych mosiężnych haftek, zapinano ją jednak tylko na jedną lub dwie haftki w pasie.

Sukmanę obszywano ozdobą złożoną ze sznurków granatowych i czerwonych. Sznurki te były ułożone liniami falistymi, tworząc trzy rzędy, oddzielone od siebie liniami prostymi. W środku umieszczano sznurek czerwony, po bokach zaś sznurki granatowe. Taka ozdoba, szerokości około 4,5 cm obiegała rozcięcie sukmany, mniej więcej do pasa i tam kończyła się ślimacznicami, wykonanymi z tych samych sznurków zwiniętych spiralnie (tabl. IV, 4, 5). Nacięcia przy pasie i u dołu sukmany ozdabiano sznurkami prostymi, zakończonymi również ślimacznicami oraz chwastami. Wcięcie sukmany w pasie było zaakcentowane ozdobą, szerokości 3 cm złożoną z 9 równoległych sznurków, ułożonych obok siebie po trzy w odstępach co 0,5 cm, sznurki środkowe były granatowe, zewnętrzne zaś czerwone. Brzegi głuchej kieszeni oraz rozcięcie u dołu sukmany obszywano lamówką zieloną, takim samym suknem pokrywano mankiety.

Tablica III. Kroje ubiorów męskich 1 — krój parcianki, 2 — sukmany.

U w a g a: Rysunki krojów i rysunki orientacyjne są wykonane w podziałce 1:30. Linia przerywana oznacza miejsce zgięcia, linia pełna przekreślana szew krawiecki. Rysunki krojów wykonano na podstawie oryginałów znajdujących się w Muzeum Etnograficznym w Krakowie i Muzeum Kultur Ludowych w Młocinach w Sekcji Poradnictwa PTL przez Z. Łaszczynską pod kierunkiem R. Reinfussa.

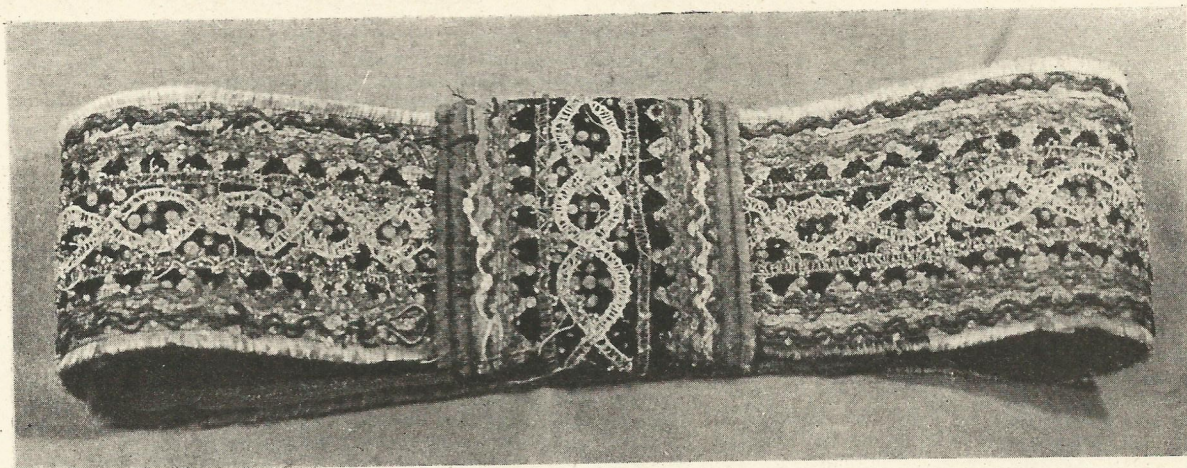
Tablicę rysowała A. Szymczyk.

K o ż u c h y

Do I wojny światowej mężczyźni nosili białe kożuchy, przymarszczone na biodrach. Brzegi kożucha ozdabiała skórzane, zielone lamówki. Na kożuch z kołnierzem zużywano 7 lub 6 skór baranich. Później weszły w użycie kożuchy bez kołnierza czyli tzw. „tołuby” (ryc. 4). Tołub obszywano u dołu i z przodu do pasa zieloną, wąską lamówką, zaś wyżej lamówką szeroką. Brzegi tołuba i mankiety obszywano barankiem. Tołub zapinano na guzy.

O b u w i e

W czasach dawnych obuwie męskie stanowiły długie, czarne buty na niskich obcasach z cholewami odwiniętymi u góry, poniżej kolan uwidaczniającymi żółty spód skóry. Dla ochrony kolan od zimna, podnoszono odwinięte części cholewy. Buty były duże, wygodne i każdy z nich nadawał się tak na lewą jak na prawą nogę. Buty kupowano na jarmarkach, pochodziły z centrum tyszowieckiego. Niestety o kroju ich, sposobie umocowania obcasów nie można nic powiedzieć gdyż istnienie ich poświadczają jedynie relacje ustne. Od początku XX wieku noszono buty długie z podkówkami, cholewy tryfiono powyżej kostek na 6—8 kantów. Buty wyrabiano w Tyszowcach w pow. tomaszowskim, ostatnio zaś na miejscu lub w okolicznych miasteczkach (ryc. 3, 4, 11). Innego okrycia nóg, jak np. „łapci” w terenie nie pamiętają.

Ryc. 19. Pas aksamitny. Ze zbiorów Muzeum Etn. w Krakowie. Fot. J. Rosner.

Pasy

W czasach najdawniejszych opasywano się wąskim rzemykiem, przy którym zwisała kozłik (cyganek) oraz torebka skórzana „kalita“ (kaleta), płaska, prostokątna (15×12 cm) zapinana na guzik. Kaleta służyła do przechowywania pieniędzy.

W drugiej połowie XIX w. pojawia się pas rzemienny szerokości 6 cm, nabijany miedzianymi kółeczkami. Pas ten nie miał praktycznego znaczenia, stanowił on raczej ozdobę i noszono go lekko przechylony na lewe biodro (ryc. 3).

W latach po I wojnie światowej w Krzczonowie pas rzemienny zanika a na jego miejsce wchodzi w użycie pas welwetowy, szerokości 9—12 cm zapinany na haftki i zdobiony w „okienka“, podobnie jak kaftany męskie, dodatkowo wzbogacany także dżetami i cekinami (ryc. 12, tabl. IV, 2). Ostatnio zaczęto także nosić pasy aksamitne, czarne, oblamowane czerwoną i zieloną szcztoteczką i przeładowane ozdobami, wykonanymi z szychu, cekinów i szklanych paciorków (ryc. 19).

W stroju męskim obrzędowym występuje także „krajka“ (pas), noszona jednakże głównie przez kobiety.

7. OPIS OGÓLNY STROJU KOBIECEGO

Ubiór kobiecy w pierwszej połowie XIX w. składał się z koszuli, „tryfionej“ spódnicy, „tryfionego“ fartucha, obruska, barchanowego kaftana, chustki wiązanej, krajki czerwonej, pończoch lnianych lub wełnianych, parcianki, kozucha i chodaków, wreszcie „wstażki“ na szyję i korali (ryc. 20 a, b). Ubiór kobiety w tym okresie odznaczał się białością. Marszczenia (tryfy) u spódnic i zapasek oraz ozdoby „w kule“ na oszewczkach koszul i u spódnic występowały niezmiennie plastycznie. Od białości ubioru odcinał się wyraźnie pas (krajka), zakończony kokardą oraz barwne wstażki i korale na szyi.

Różnica między strojem codziennym a odświętnym wyrażała się jedynie w stopniu zużycia poszczególnych części odzienia. W chłodnych porach roku pojawiały się kozuchy i materiały wełniane. Charakter obrzędowy posiadały „wstażki“ czyli ubiór głowy panny młodej, dalej „humelka“ jako symbol kobiety zameżnej, ubierana po raz pierwszy w czasie oczepin a wreszcie częściowo także chustka wiązana czyli „dupka“.

W ostatnich latach XIX wieku ubiór kobiecy uległ pewnej zmianie, przy czym pojawiły się nowe w nim części. Składał się on więc z barwnej wełnianej spódnicy, koszuli, fartuszka, przepasanego krajką, kaftana, gorsetu, „odzienia“, tołuba, parcianki (ryc. 4, 5,

a

b

Ryc. 20. Ubiory kobiece z połowy XIX w. Fot. autor.

21, 22, tabl. I). Na głowę dziewczęta ubierają w dniu świąteczne „kwiatki“ (ryc. 24), kobiety zamężne humełkę (ryc. 26) lub chustkę wiążaną (ryc. 30). Na miejsce chodaków przychodzą „ciżemki“. Panna młoda idąc do ślubu stroi głowę w „czapkę“ (ryc. 25), ubiera się w białą spódnicę, takież fartuszek i gorset. Starościna weselna bez względu na porę roku występuje w odzieniu i w humełce (ryc. 3).

W latach międzywojennych pod wpływem urbanizacji poszczególne części stroju zanikają.

Ryc. 21. Kobieta w stroju z końca XIX w. Ze zbiorów autora.

8. OPIS SZCZEGÓŁOWY STROJU KOBIECEGO

Ubiór głowy

Dawniej dziewczęta zaplatały włosy w warkocz, układając je na głowie i wplatając w nie żywe lub sztuczne kwiaty oraz wstążki. Nosiły one także warkocz spuszczone, przy czym wiązały je na końcach wstążkami w długie kokardy.

Pod koniec XIX w. dziewczęta czesały włosy z przedziałem przez środek głowy i spletały je w dwa warkocz. Warkocz lewy układano po prawej stronie głowy, powyżej ucha, po czym zaginano go i kierowano ku tyłowi głowy. Drugi, prawy warkocz układano podobnie po lewej stronie (ryc. 23). Warkocz ułożone w ten sposób stanowiły podkład dla stroju głowy zwanego „księżcem“, „rogami“ lub „kwiatkami“, a mającego kształt półksiężyca. Strój ten wykonywano ze sztucznych kwiatów (ryc. 24), składały się nań czerwone i białe róże, cekiny, nici srebrne i złote, niezapominajki itp. Od kwiatów w dół spływały na plecy wstążki. Po I wojnie ten sposób uczesania został zarzucony.

W pierwszej połowie XIX w. panna młoda idąc do ślubu nakładała na głowę „wstążki“. Był to rodzaj płóciennej czapki, której powierzchnię pokrywały marszczone (tryfione) różnokolorowe wstążki, gładkie lub tkane

w kwiaty, umieszczone w kilku szeregach. Od tej czapki pokrytej wstążkami opadały one na plecy, sięgając aż do pasa.

Pod koniec XIX w. strój ten zanika a na jego miejsce pojawia się czepiec ślubny czyli „czapka“ (ryc. 25), wykonana z czerwonej materii, przylegająca do głowy. Powierzchnię tego czepca pokrywały sztuczne kwiaty jak róże czerwone, kremowe i różowe, konwalie, bławaty, goździki, liście oraz cekiny osadzone na drucikach i srebrne nitki, tak że tło z czerwonej materii nie było widoczne. Obręb czepca z przodu ozdabiano marszczonymi w harmonijkę wstążkami w kolorach na przemian czerwonym i zielonym. Spod tych wstążek opadało na włosy 11 wisiorków, z których każdy składał się z 3 sznurków szklanych paciorków. Z tyłu czepca opadał na plecy pęk wstążek. Czepiec wiązano pod brodą szeroką, czerwoną wstążką w kokardę. W ostatnich czasach i ten strój zanikł zupełnie.

Charakterystycznym nakryciem głowy młodych mężatek była „humelka“ (ryc. 26, 27), posiadająca bardzo dawne tradycje. Humelkę początkowo pokrywało białe płótno, później siatkowa koronka, „czepek“ (ryc. 28) wyrabiana w pow. biłgorajskim, zamojskim i krasnostawskim na specjalnych krosienkach (ryc. 29). Tę siatkę naciągano na obręcz „obiecainę“, wykonaną z kory lipowej, szer. 4 cm. Obiecainę pokrywano z brzegu atłasową wstążką zieloną, niżej umieszczano czerwoną. Następnie owijano obiecainę trzykrotnie tzw. „szmatką“ czyli taśmą szerokości 3 cm, ozdobioną tkanymi pasami w kolorach czer-

Ryc. 22. Grupa z Piotrkowa w strojach ludowych. Ze zbiorów autora.

wonym, niebieskim i białym, w ten sposób, że wstążki stają się prawie niewidoczne, jedynie wysuwają się z tyłu. Jeden koniec szmatki był wysunięty do góry z przodu a drugi z tyłu, końce te były wykończone haftem (tabl. VI, 22) i koronką. Z tyłu przypinano do humełki pęk złotych i srebrnych nitek, na końcach których lśniły różnobarwne cekiny i paciorki (ryc. 26). Spod nich spływały na plecy wstążki tłoczone lub haftowane w kwiaty tworząc jednolitą powierzchnię pokrywającą plecy aż do pasa. Wstążki te układano w ten sposób, że środkowa była widoczna w całości, inne zaś wysuwały się spod niej parami po obu stronach. Jeżeli środkowa wstążka była amarantowa, to po obu jej bokach znajdowały się wstążki liliowe, następnie białe, wreszcie pomarańczowe. Jeżeli natomiast środkowa wstążka była różowa, to dalej umieszczano wstążki białe, pomarańczowe, niebieskie lub ciemnolila. Całość tworzyło 7—9 podwójnie złożonych wstążek w 4—5 kolorach.

Mężatki nakrywały głowę „chustką wiązaną” zwaną także „dupką” (ryc. 30, 31). Chustkę wiązaną nosiły mężatki stale i obowiązkowo, od oczepin się z nią nie rozstawały. Chustka wiązana był to rodzaj czepca otoczonego wałkiem, z tyłu na plecy spływały końce chustki tworząc tzw. „ogonek”. Wdowa idąc do ślubu ozdabiała ją świecidełkami a do wałka z tyłu przypinała wstążki. Na chustkę wiązaną nakładano zwykłą chustkę wełnianą, wiążąc ją pod brodą, nad czołem spod niej wysuwał się wałek chustki wiązanej (ryc. 20 b, 32).

W latach międzywojennych zamiast chustki wiązanej wkładają kobiety tylko zwykłą chustkę, którą wiążą pod brodą.

Ryc. 23. Uczesanie włosów dziewczyny. Fot. autor.

Ryc. 24. Ubiór głowy dziewczyny „kwiatki”. Fot. autor.

Ryc. 25. Panna młoda w czepcu ślubnym „czapka”. Fot. autor.

Ryc. 26. Kobieta w humelce i kaftanie. Fot. autor.

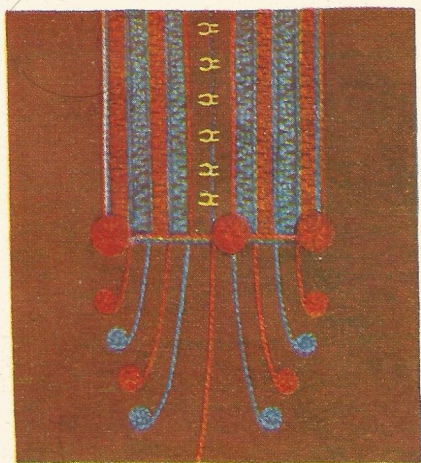
1

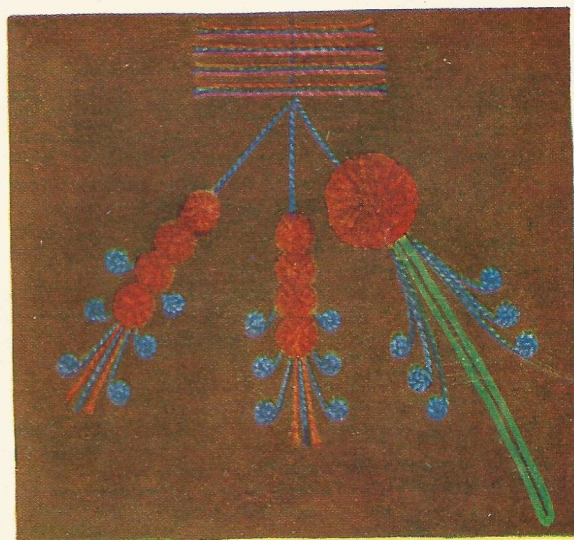
3

2

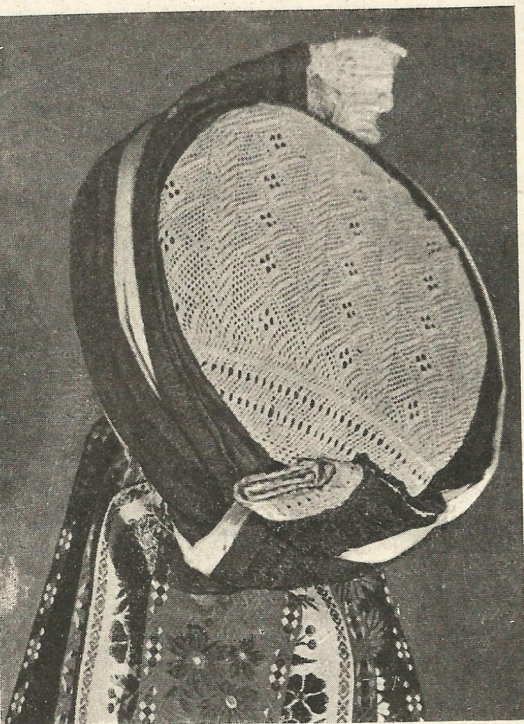
4

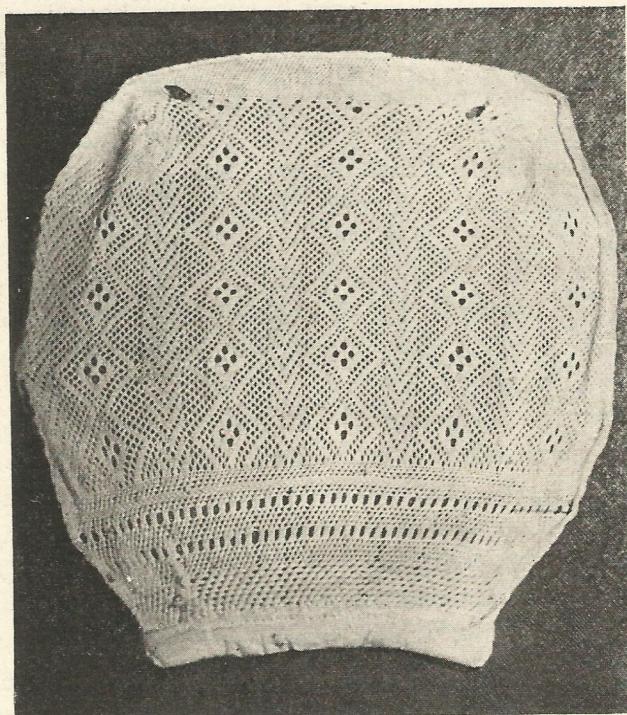
5

Tablica IV
ZDOBIONE CZĘŚCI STROJU KRZCZONOWSKIEGO

Malowała: A. Szymczyk

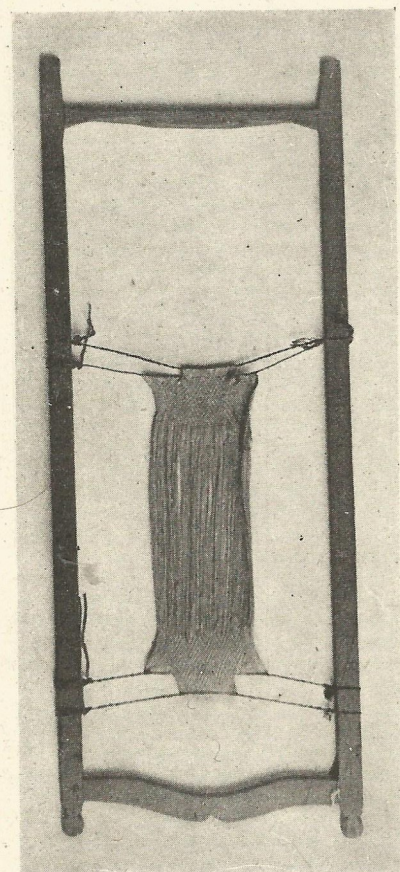
Ryc. 27. „Humelka“. Fot. autor.

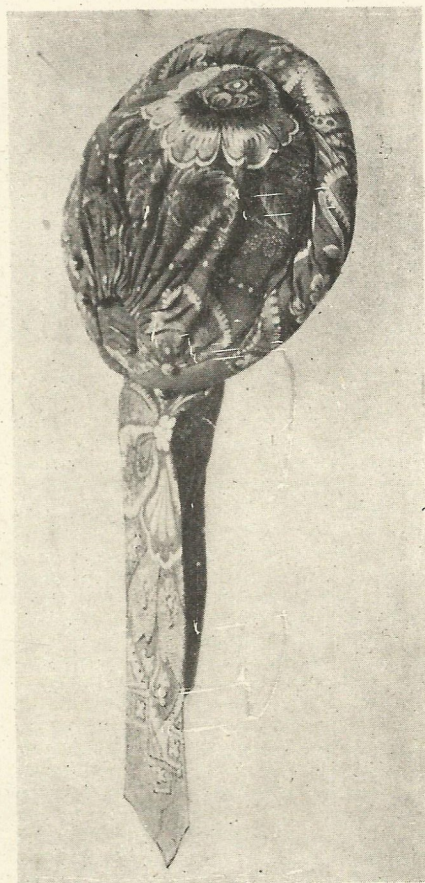
Ryc. 28. Siatka z „humelki“. Fot. autor.

Koszula

Do I wojny światowej kobiety nosiły koszule kroju przyramkowego, podobnie jak męskie szyte z prostokątnych kawałków lnianego płótna. Jedynie „wtoki“ wszywane pod pachy miały kształt kwadratów (tabl. V, 1, ryc. 33). Koszula miała szeroki wywinięty kołnierz „oszewkę“, szerokości około 8 cm ozdobiony stebnówką a z czasem wzbo- gacony białym haftem (ryc. 34). Kołnierz był wiązany przy szyi „fetczką“ tj. tasiemką czer- woną lub zieloną. Ręka- wy koszuli miały man- kiety ozdobione „w ku- le“ (ryc. 35, 36). Ten ro- dzaj zdobienia polegał na ściąganiu materiału

Ryc. 29. Krosna do wyrobu siatek. Fot. autor.

Ryc. 30. Chustka wiązana. Fot. autor.

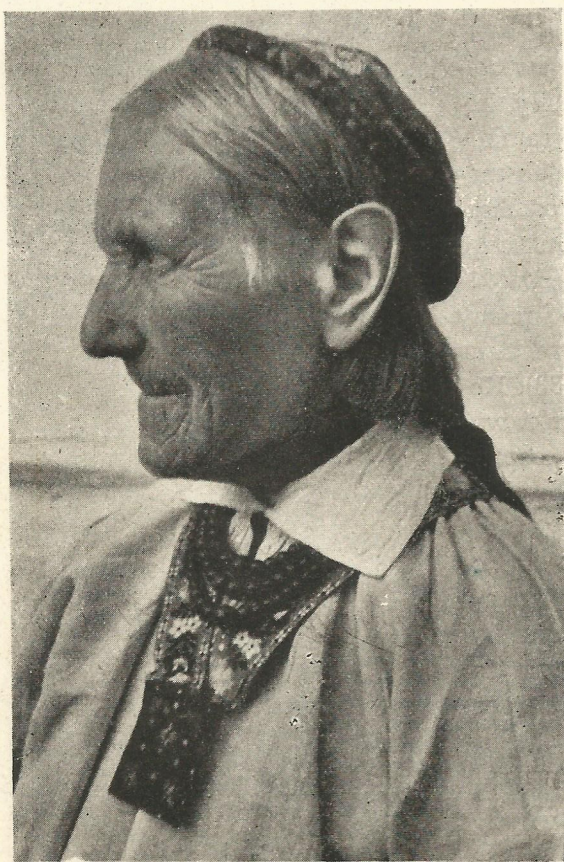
niemi lnianymi, przez co uzyskiwano plastyczny ornament geometryczny, szerokości 4—4,5 cm. Od oszeweczki zdobionej w kule spływała falbanka, szerokości 7—8 cm, nakrywająca palce u rąk, ozdobiona białym haftem (ryc. 20 a, b). Oszeweczki były wiązane fetecką taką samą, jak oszewka przy szyi. Ponadto koszulę ozdabiała „cyra“ (tabl. VI, 4, ryc. 33), czyli ścieg ozdobny, łączący przyramki z przednim i tylnym płatem koszuli oraz rękawami. Niekiedy równolegle z „cyra“ biegły stebnówki. Koszule bez przyraemek miały szwy na ramionach ozdobione „ciskanką“. Rozcięcie koszuli na przodzie było ozdobione potrójną lub podwójną stebnówką oraz u dołu wzmocnione „obrzucką“ (tabl. VI, 3). Cyrki, ciskanki, stebnówki i obrzucki wykonywano białymi niemi, przez co występowały one plastycznie na szarym tle koszuli (ryc. 33, 34).

Koszule w drugim i trzecim okresie miały ten sam krój, z tym że rękawy stały się szersze i pojawiła się haft na ramionach (ryc. 21, 24). U koszul noszonych pod kaftanem górnych części rękawów nie zdobiono, gdyż nie były one widoczne. W tym czasie znikają także ozdoby „w kule“ a wraz z nimi także i falbanka, wykańczająca oszeweczkę. W hafcie obok koloru białego, który pozostaje nadal dominującym, pojawia się kolor czerwony, niebieski i żółty (tabl. VI, 21, ryc. 37, 38, 39).

W ostatnich latach istnienia stroju krzeczonowskiego rozpowszechnia się haft krzyżkowy (ryc. 40).

Spódnice

Do 70-tych lat ubiegłego stulecia kobiety nosiły spódnice lniane zwane „fartuchami“, „tryfione“ czyli marszczone w drobne zakładki (ryc. 20 a, b). Tryfienie odbywało się w ten sposób, że spódnice dobrze nakrochmaloną po skropieniu wodą układano na ławie a następnie tryfiono, przytrzymując dół spódnicy lewą ręką a górną część kolaniem. Pierw-

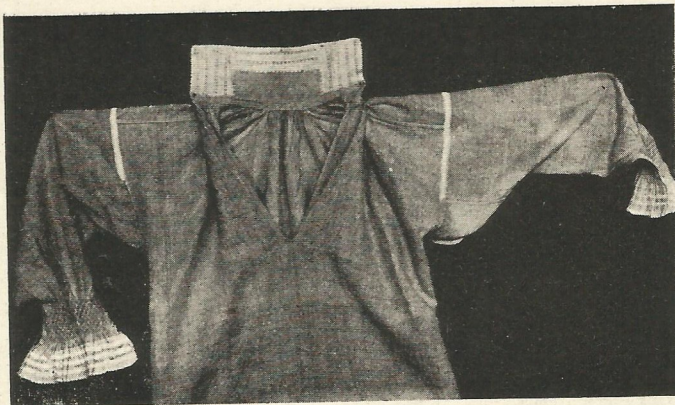

Ryc. 31. Kobieta w chustce wiązanej. Fot. autor.

Ryc. 32. „Dupka“ nakryta chustką zawiązaną pod brodą. Fot. autor.

szą „tryfę“ załamywano na szwie i silnie naciągano prawą ręką w kierunku od kolan do lewej ręki przyciskając jednocześnie tryfę prawą dłonią. Tryfy robiono dwoma palcami prawej ręki, dużym i wskazującym, na palec środkowy nakładano naparstek, którym gładzono tryfy. Dla nadania im trwałości podrysowywano je także szpilką do włosów. Wszystkie tryfy układano jedną na drugiej. Spódnice „wytryfioną“ skręcano, wiązano i wieszano przy piecu dla wysuszenia. Spódnica tryfiona sięgała do kostek, obwód jej wynosił 2,5 m, poniżej pasa była zdobiona „w kule“ (ryc. 41, 42). Rozpór spódnicy znajdował się na przodzie.

Ryc. 33. Koszula kobieca. Fot. autor.

W drugiej połowie XIX w. pojawiają się spódnice szyte z matowej wełny o 5 brytach, sięgające do kostek, utrzymane w kolorach spokojnych, nigdy jaskrawych, najczęściej w odcieniach niebieskim, czerwonym (buraczkowym) i zielonym. Spódnice te marszczone w pasie, opadały fałdami. Zdobiono je wstążkami i tasiemkami, ułożonymi w kilka pasów na tle spódnicy (tabl. I, ryc. 3, 21, 22). Ulubionymi kolorami wstążek i tasiemek były: jasno-niebieski, różowy, zielony, jasno- i ciemno-żółty, biały, tkany „w kogiutki“ (ryc. 44). Wstążki umieszczano obok siebie a przedzielano je tasiemkami. Pas stroju składał się mniej więcej z 10 do 18 wstążek i tasiemek otaczających spódnice na wysokości kolan. Często środkiem tego pasa naszywano koronkę. U dołu obszywano spódnice pasem aksamitnym lub wełnianym w ciemnym kolorze, szerokości 7—15 cm. Pas ten nazywano „podmurówką“, brzeg dolny obszywano czerwoną szczoteczką. Górny brzeg podmurówki często ozdabiano wstążkami i tasiemkami.

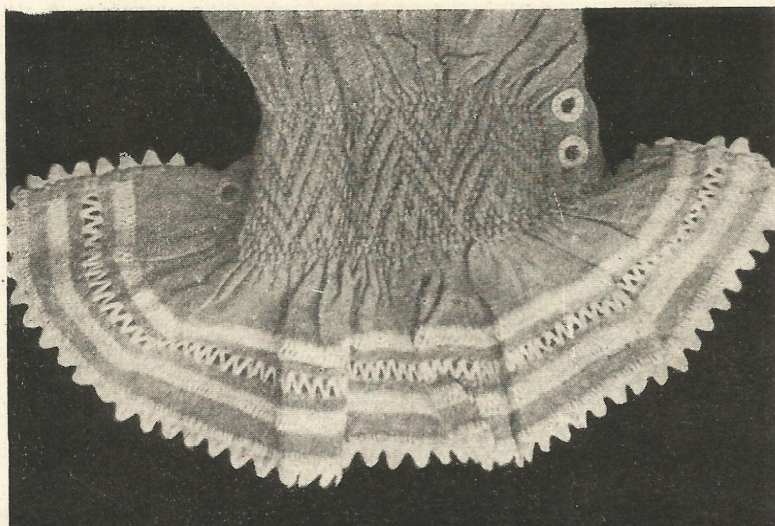
Spódnica panny młodej była długa, biała lub kremowa. Na wysokości kolan naszyta była białą koronką szerokości około 11 cm. U dołu obszyta była białą jedwabną wstążeczką zdobioną w kwiaty (ryc. 3).

Fartuszki

Rozpór spódnicy tak lnianej jak i wełnianej nakrywała zawsze „zapaska“ czyli fartuch. Początkowo zapaska była lniana, tryfiona podobnie jak i spódnica szerokości 66 cm

Ryc. 34. Haft biały na oszewce koszuli kobiecej. Fot. autor.

Ryc. 35. Oszeweczka, marszczona „w kule” z falbanką. Fot. autor.

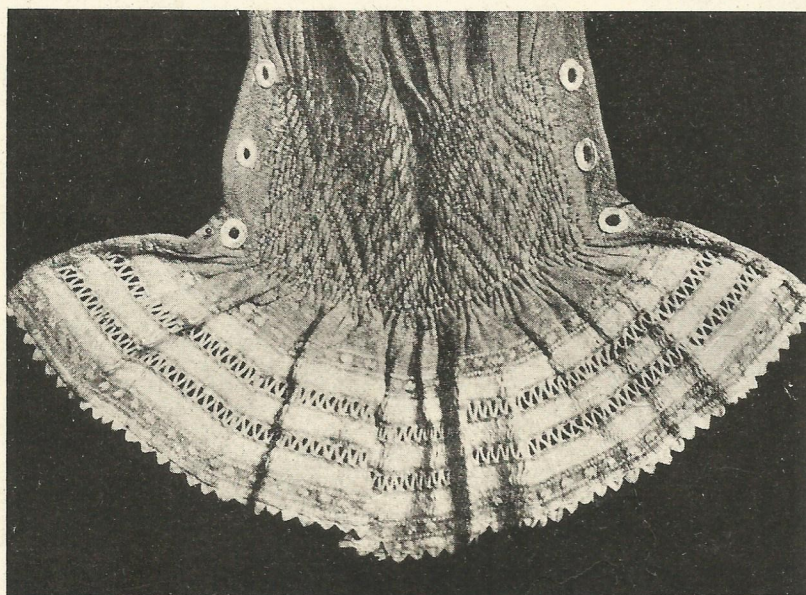
krótki, barwny w odmiennym kolorze niż spódnica (ryc. 21, 22). Długość jego wynosiła zaledwie 30 cm natomiast szerokość 2 do 2,5 m. Fartuszek ten silnie przymarszczony w pasie otaczał całą figurę. Fartuszki szyto w kolorach czarnym, zielonym, pomarańczowym i różowym. Dolny jego brzeg ozdabiano koronką białą lub czarną, szerokość 6—8 cm, na fartuszkach naszywano kolorowe wstążeczki i tasiemki podobnie jak na spódnicy, w żadnym jednak wypadku fartuszek nie zakrywał stroju spódnicy.

W latach międzywojennych pojawiają się fartuszki sięgające poniżej kolan, ozdobione koronkami i wstążkami (ryc. 43).

Fartuszek panny młodej był długi, sięgał poniżej kolan, środkiem jego biegły dwie lub trzy białe atłasowe wstążki, u dołu obramowywała go biała koronka (ryc. 3, 45).

Gorsety

Gorsety pojawiają się w stroju krzczonowskim dopiero około 1870 r. (tabl. V, 3). Szyje się je z czarnego welwetu a sznuruje na przemian czerwoną i zieloną tasiemką.

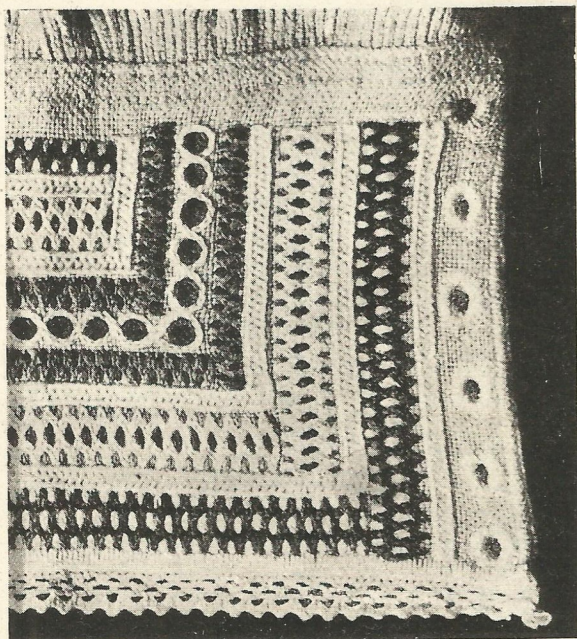
Ryc. 36. Oszeweczka marszczona „w kule” z falbanką. Fot. autor.

i nie zdobiona, sięgała ona poniżej kolan (ryc. 20 a). Zapaski odświeżne zdobiono me-reżką pojedynczą lub podwójną, w którą wsuwano czasem nici czerwone lub niebieskie. Niekiedy zapaski zdobiono także szerokimi ciskankami, przy czym ciskanki układano ściśle obok siebie w dwóch kolorach. Środkowa ciskanka była niebieska, po obu jej bokach umieszczano czerwone, wreszcie na zewnątrz haftowano „łapki” (tabl. VI, 5, 8).

Pod koniec XIX w. na miejsce lnianego, tryfionego fartucha pojawia się fartuszek

Przód gorsetu ozdabiano kilku rzędami marszczonych czerwonych i zielonych tasiemek (ryc. 46, 24). Od pasa opadały dookoła „klapki”, „języczki”, wliczbie około 15 zdobione podobnie marszczonymi tasiemkami.

Ozdoby gorsetu z czasem ulegały zmianom, marszczone tasiemki zastępuje się gładkimi, w pasie i wzdłuż rozcięcia umieszcza się szeroką białą lub pomarańczową wstążkę tkaną „w kogutki”, lub inny deseń a po obu jej stronach naszywa się wstążki i ta-

Ryc. 37. Oszewka koszuli kobiecej. Fot. prof. E. Frankowski.

Ryc. 38. Oszewka koszuli kobiecej. Fot. prof. E. Frankowski.

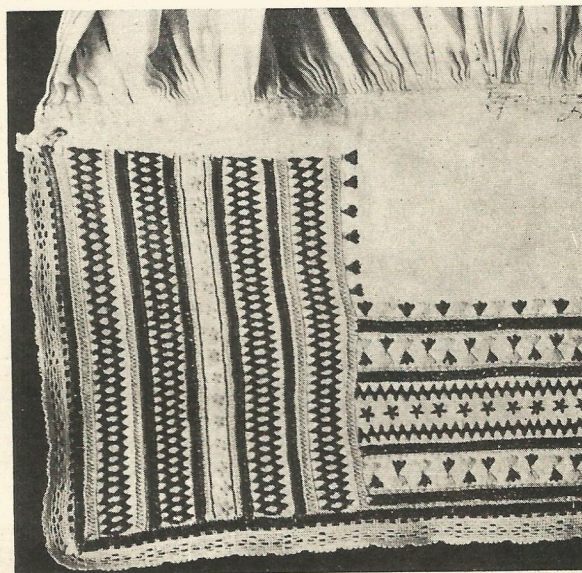
siemki (ryc. 47). Gorset za wyjątkiem kłapek naszywano czerwoną szczoteczką. Oprócz gorsetów czarnych nosi się także gorsety wiśniowe, ciemno-zielone lub fioletowe.

Na przełomie XIX i XX stulecia wprowadzono do ubioru kobiecego gorsety zdobione szychem złotym i srebrnym, wstążeczkami przetykanymi złotymi i srebrnymi nićmi i cekinami (ryc. 48 a, b). Gorset czarny aksamitny był obszyty od pasa w górę na szerokość około 8 cm wstążeczkami i tasiemkami białymi i pomarańczowymi, przetykanymi złotymi i srebrnymi nićmi. Wstążeczki te były poza tym przetykane także wzdłuż nićmi. kolorowymi, tworzącymi rodzaj kwiatków. Ozdoba ta składała się z następujących elementów składowych, poczynając od dołu: tasiemka czerwona, szych srebrny, tasiemka czerwona, wstążka biała, przetykana srebrną nitką, tasiemka czerwona, szych złoty, tasiemka czerwona i wreszcie szych srebrny. Podobnie zdobiony był przód gorsetu i krawędzie. Klapki gorsetu były naszywane srebrnym szychem i czerwonymi tasiemkami. Wreszcie ostatnio pojawiły się gorsety zdobione podobnie jak aksamitne pasy męskie (ryc. 49 a, b).

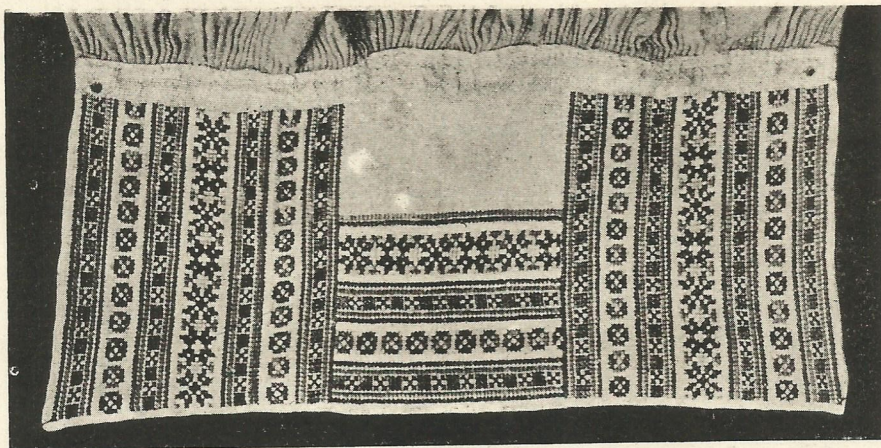
Gorset ślubny był biały jedwabny, zdobiony srebrnym i złotym szychem i cekinami (ryc. 50 a, b).

K a f t a n y

Na koszule nakładały kobiety bluzki z rękawami czyli „kaftany“. W pierwszym okresie noszono kaftany białe, bawełniane z wąskimi rękawami (ryc. 3, 22). Krój kaftana składał się z pleców 2 przo-

Ryc. 39. Oszewka koszuli kobiecej. Fot. prof. E. Frankowski.

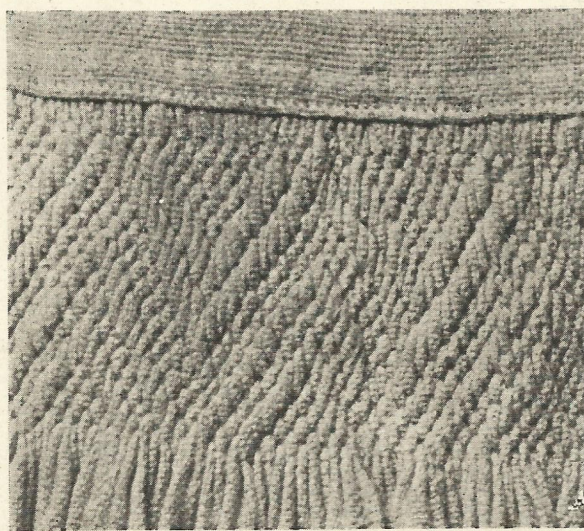
Ryc. 40. Haft krzyżykowy na oszewce koszuli kobiecej. Fot. autor.

dów i rękawów. Pod pachami, między plecy a przody wszywano małe kliny. Rękawy wąskie u dołu były zakończone szerokimi mankietami. Plecy tych kaftanów z tyłu opadały linią łukową i stąd nazywano je „z ogonkiem” (tabl. V, 2). Kaftany zapinały się na żółte lub czerwone płaskie guziczki.

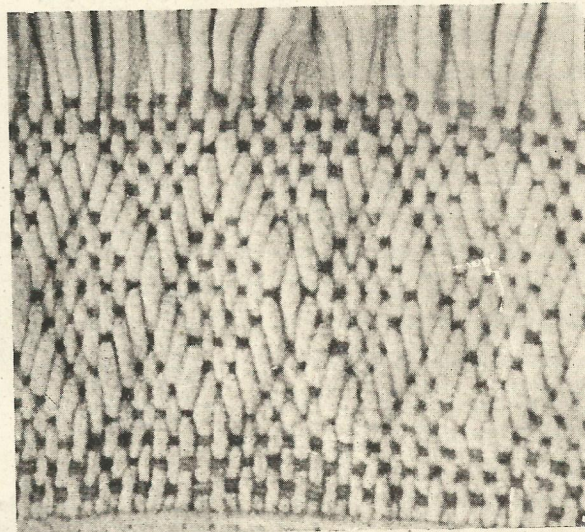
Po obu stronach zapięcia oraz na mankietach stebnowano łańcuszkiem ornament w kolorach czerwonym i zielonym (ryc. 51).

W latach 70-tych ubiegłego stulecia obok kaftanów białych pojawiają się kaftany czerwone, zielone, z cienkiej wełny, zapinane na białe lub żółte guziki. Zamiast stebnowanego łańcuszka ozdabia się je tasiemkami i wstążkami, które tworzą grupy powtarzające się rytmicznie (tabl. I, IV, 1). Zespoły wstążek i tasiemek oddzielają czarne welwetowe pasy (ryc. 52 a, b). Wstążki i tasiemki utrzymane są w kolorach czerwonym, jasno- i ciemno-żółtym, niebieskim i białym. Powyżej mankietów zdobionych w ten sam sposób biegnie jeszcze pionowo dodatkowa ozdoba tzw. „kociuba”, załamująca się na pewnej wysokości i zakończona na szwie rękawa a złożona z takiego samego zespołu tasiemek i wstążek (ryc. 52). Brzegi tasiemek obszywano czerwoną szczoteczka.

W okresie międzywojennym w zdobnictwie kaftanów zaznacza się przeładowanie. Używa się teraz złotych i srebrnych galonów, cekinów, nadto wycina się okienka jak przy kaftanach męskich, pod które podkłada się czerwone i zielone wstążeczki. Takie same ozdoby występują na mankietach i szerokim welwetowym pasie obiegającym kaftan u dołu. Pas ten zakończony jest marszczoną falbanką, naszytą wstążeczkami i tasiemkami i obszytą koronką (ryc. 53). Taki kaftan nosi nazwę kaftana „z okienkami”.

Ryc. 41. Ozdoba „w kule”. Fot. autor.

Ryc. 42. Fragment spódnicy, marszczenie „w kule”. Fot. autor.

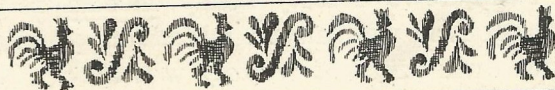

Ryc. 43. Fartuszek czerwony z okresu międzywojennego. Ze zb. Muz. Lubelskiego. Fot. autor.

Okrycie wierzchnie

Okrycie wierzchnie u kobiet stanowiła parcianka, „odzienie” i tołub. Parcianka kobieca niczym nie różni się od noszonej przez mężczyzn (ryc. 5, 16), noszona była do I wojny światowej.

Od 1870 r. kobiety krzczonowskie, szczególnie zamożniejsze zaczynają nosić „odzienie” czyli rodzaj płaszcza z granatowego sukna, podbitego barankiem. Odzienie posiadało szeroki, barankowy, „siwy” kołnierz (ryc. 3, 4, 54). Krawędź zapięcia, kieszenie i mankiety były również obszyte siwym (popielatym) barankiem. Z tyłu było ono fałdowane. Na przodzie występowały dwa rzędy białych guzików, takimi samymi guzikami ozdabiano klapy kieszeni. Odzienie było wzorowane na ubiorach szlacheckich i posiadanie jego uchodziło za dowód zamożności.

Ryc. 44 Wstażka tkana „w kogutki”. Rys. autor

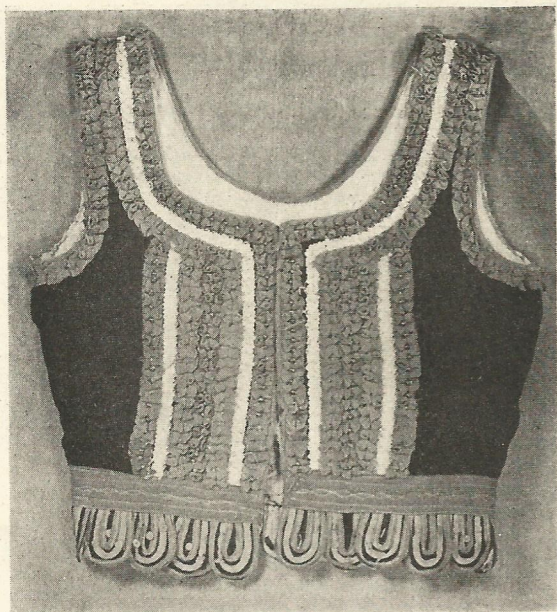
Od końca XIX w. do I wojny kobiety w zimie nosiły kożuchy, „tołuby” (ryc. 5, 55), takie same jak mężczyźni. Tołuby kobiece miały po bokach klapy imitujące kieszenie, ozdobione zieloną skórzaną lamówką i obramowane czarnym barankiem. Barankowe obszycie otacza także u dołu rękawy, dolną krawędź tołuba, krawędzie zapięcia i tworzy wokół szyi rodzaj kołnierza.

Okrycie ramion

W pierwszej połowie XIX wieku kobiety narzucały na ramiona tzw. „obrusek”. Był to prostokątny kawał lnianego płótna, długości około 2,5 m a szerokości 65 cm (ryc. 20 a, b). Krótsze boki obruska były zakończone frędzlami oraz zdobą tkaną na warsztacie a złożoną z pasów czerwonych i niebieskich. Pas ten był oddalony od brzegów obruska o 40 cm

Ryc. 45. Fartuszek biały ślubny. Fot. autor.

Ryc. 46. Gorset granatowy aksamitny. Ze zbiorów Muz. Etnograf. w Krakowie. Fot. J. Rosner.

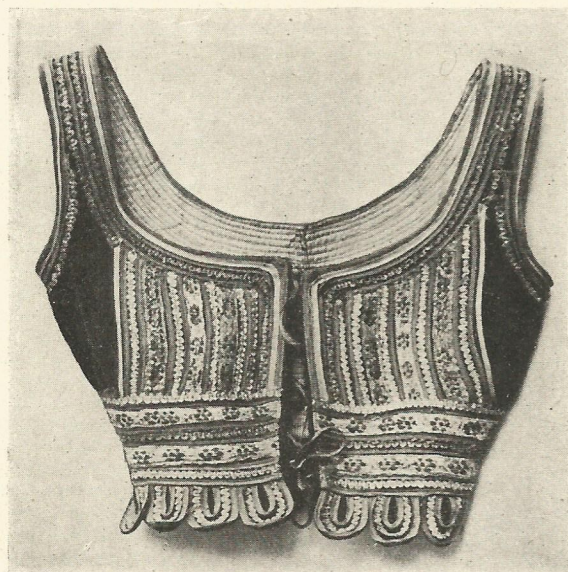
Ryc. 47. Gorset czarny. Ze zbiorów Muz. Etn. w Krakowie. Fot. J. Rosner.

a miał szerokości 2,5—3 cm. Kobiety posiadające dzieci narzucały obrusek na oba ramiona a końcami jego owijały lewą rękę. Kobiety bezdzietne i dziewczęta nakładały go na jedno ramie, wsuwając oba końce pod lewą pachę.

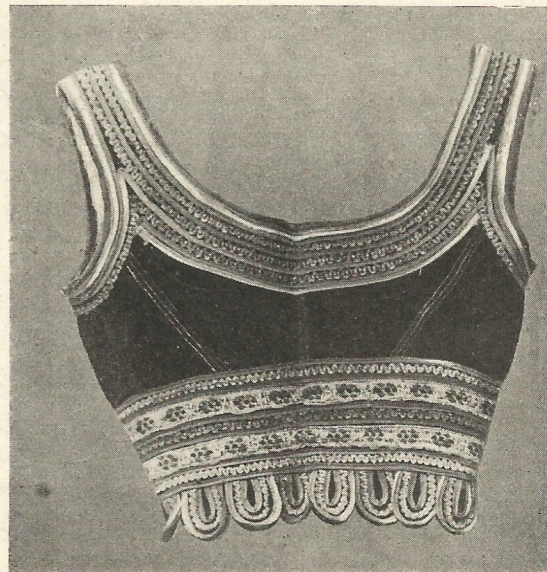
Obrusek wykonany z szczególnie cienkiego płótna nazywano „podwijką”. Podwijkę składano w pas szerokości 15 cm i tym pasem przepasywano swatów i marszałka weselnego (ryc. 3).

O b u w i e

Początkowo kobiety nosiły chodaki ze skóry żółtej lub czarnej. Dziewczęta sznurowały obuwie wełnianymi feteczkami w kolorach zielonym i czerwonym, przewlekając je przez dwie dziurki i wiązały w kokardę. Chodaki posiadały niskie obcasy, były płytke, na przodzie rozcięte. Do dzisiaj w terenie się nie zachowały.

a

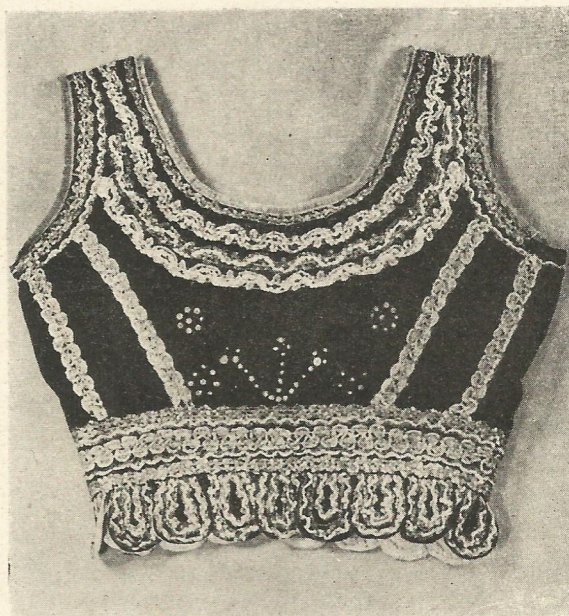

b

Ryc. 48. Gorset z końca XIX w.: a) przód, b) plecy. Ze zbiorów Muz. Lubelskiego. Fot. autor.

a

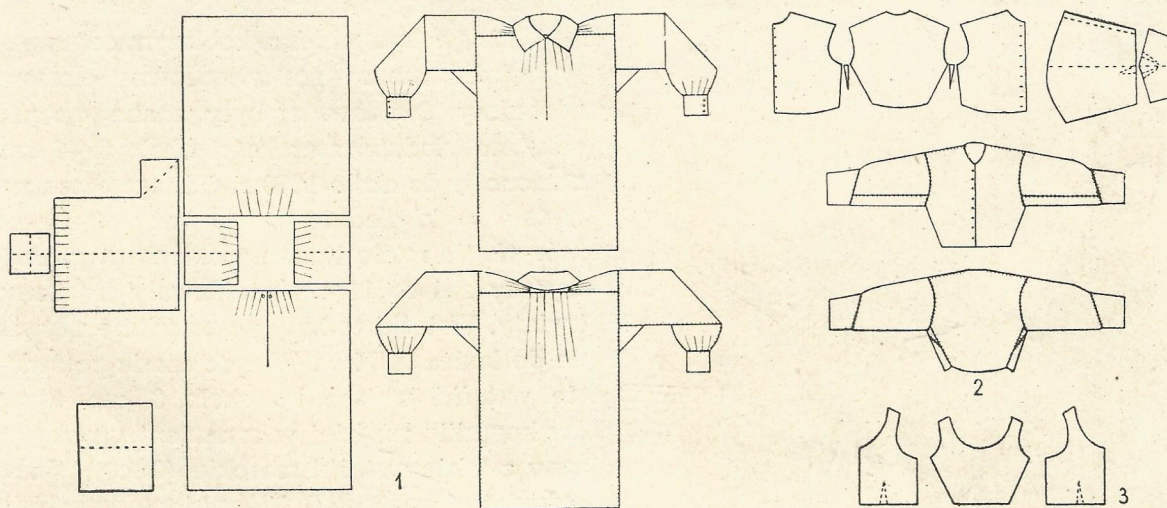

b

Ryc. 49. Gorset czarny aksamitny: a) przód, b) plecy. Ze zbiorów Muz. Etn. w Krakowie. Fot. J. Rosner.

W latach 70-tych pojawiają się „ciżmy“ (ciżemki) z czarnej skóry, z wysokimi cholewkami, sznurowane na przemian czerwoną i zieloną tasiemką (ryc. 56). Przód bucików wykładano skórą lakierowaną, wycinaną w małe ząbki, pod które podkładano czerwoną skórę. Nadto zdobiono ciżemki żółtą stebnówką a przy dziurkach około 1900 r. zaczęto przyszywać, jako ozdobę białe porcelanowe guziki (ryc. 3, 21, 56). Obcasy były wysokie, podbite mosiężnymi podkówkami.

W okresie międzywojennym nosi się takie same ciżemki, jedynie znikły stebnówki i lakierowana skóra.

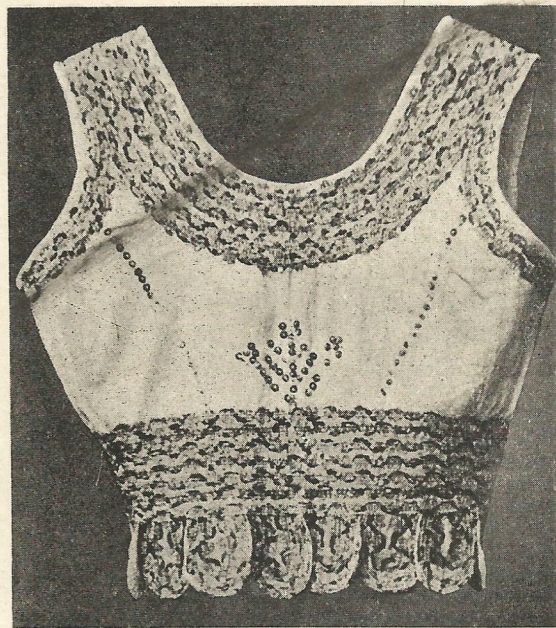

Tablica V. Kroje ubiorów kobiecych: 1 — krój koszuli kobiecej, 2 — kaftana, 3 — gorsetu.

U w a g a: Rysunki krojów i rysunki orientacyjne są utrzymane w podziałce 1:30. Linia przerywana oznacza miejsce zagięcia, linia pełna przekreślana szew krawiecki. Rysunki krojów na podstawie oryginałów znajdujących się w Muzeum Etnograficznym w Krakowie wykonano w Sekcji Poradnictwa PTL przez Z. Łaszczyńską pod kierunkiem R. Reinfussa. Tablicę rysowała A. Szymczyk.

a

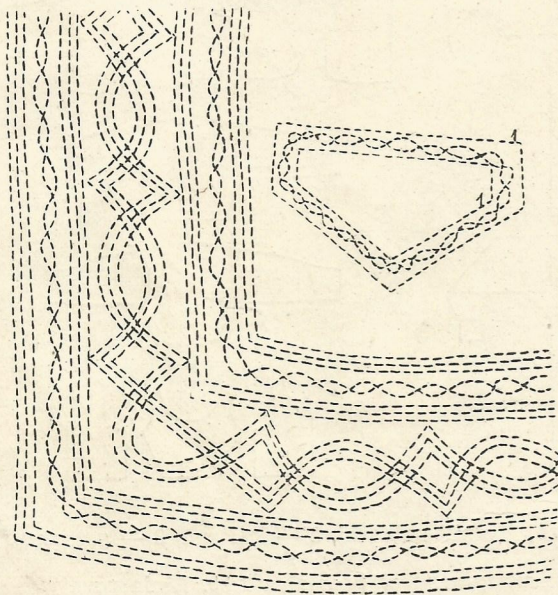
b

Ryc. 50. Gorset biały, ślubny z okresu międzywojennego: a) przód, b) plecy. Fot. autor.

Uzupełnienia stroju

W pierwszym okresie zamożniejsze kobiety nosiły sznury prawdziwych koralików. Pod koralami widniał szkaplerz zwisający na wstążkach (ryc. 20 a, 31, 32). Korale i szkaplerz stanowiły też niezbędny dodatek stroju ślubnego. W późniejszych okresach zaczęto używać szklanych paciorków dętych, które zastępowały przód koszuli a częściowo nawet i gorset (ryc. 3, 21, 22).

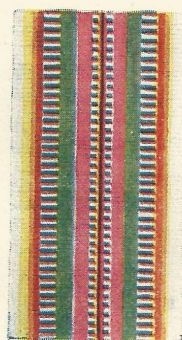
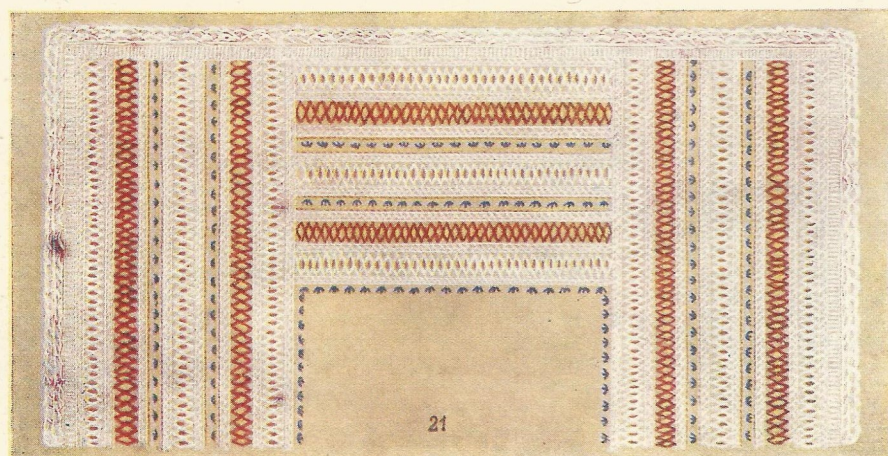
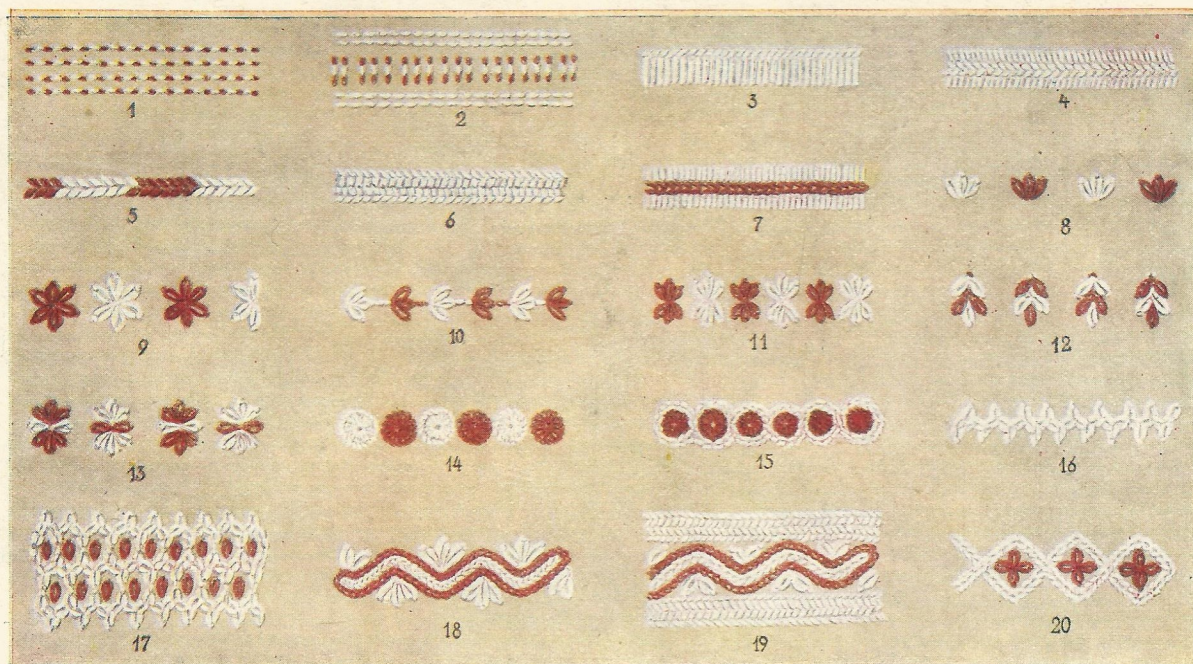
Pończochy początkowo noszono białe lniane i wełniane, później rozpowszechniły się pończochy bawełniane, nabywane w mieście. Pończochy wełniane robiono w domu na drutach, natomiast technika wykonywania pończoch lnianych nie jest dziś znana.

Ryc. 51. Ozdoby wykonane stebnowanym łańcuszkiem na białym kaftanie kobiecym. Z materiału dostarczonego przez autora rys. Szymczyk.

Ważną rolę w ubiorze kobiecym odgrywały wstążki, stanowiące nieodzowny element zdobniczy. Najdawniej były znane wstążki atlasowe gładkie, szerokości około 5–6 cm, noszono je do około 1870 r. Od tego czasu zaczęto wstążki gładkie zastępować wstążkami, których tło miało tłoczony ornament geometryczny zaś co 11 cm znajdowały się tkane kwiaty. Wstążki te były powszechnie używane do końca XIX w. W tym czasie pojawiły się wstążki węższe bo około 3 cm, tkane „w kogutki” rzadziej w ornament geometryczny a także wstążki szerokie (6 cm) tkane w kwiaty (ryc. 25, 27). Wstążki takie znalazły szerokie zastosowanie przy zdobieniu gorsetów, oraz wszelkiego rodzaju ubiorów głowy, spodnice i fartuszki naszywano wstążkami gładkimi.

Spodnice i fartuchy przepasywały kobiety „krajkami” czyli pasami tkanymi na war-

Tablica VI
HAFTY I DODATKI DO STROJU KRZCZONOWSKIEGO

Malowała: A. Szymczyk

a

b

Ryc. 52. Kaftan kobiecy z końca XIX w.: a) przód, b) plecy. Ze zbiorów Muz. Lubelskiego. Fot. autor.

szatach. W pierwszej połowie XIX wieku noszono krajki, szerokości około 4 cm, wykonane metodą przetykania (tabl. VI, 24, 25). Na tle czerwonym biegł ornament geometryczny w kolorach niebieskim, zielonym, żółtym i czarnym. Brzegi krajki były wykończone ząbkami. Krajki te miały około 2 m długości i z przodu były wiązane w kokardę (ryc. 20 a).

Ryc. 53. Kaftan kobiecy „z okienkami“. Ze zbiorów autora.

Pod koniec XX w. wchodzi w użycie krajki grube, tkane splotem rypsu ośmowowego (tabl. VI, 23). Ornament geometryczny ustąpił tu miejsca barwnym pasom, powtarzającym się symetrycznie po obu stronach środkowej osi w następującym układzie kolorystycznym, pośrodku nitka czarna, dalej po bokach pasy: czerwony, biało-lila, różowy, zielony, biało-lila, czerwony, pomarańczowy, żółty i biały. Na brzegu krajki widoczne są lniane nici wątku. Tymi krajkami kobiety przepasywały fartuch i spódnicę pod gorsetem.

9. HAFTY

W hafcie lubelskim elementy zdobnicze układają się w pasy poziome równoległe do krawędzi zdobionej części ubioru. Haft wystę-

Ryc. 54. Kobiety w „odzieniach“. Reprod. z Wisły t. XVI.

puje jedynie na koszulach męskich i kobiecych, gdzie jednak rozwinął całe bogactwo ściegów.

Najstarszym motywem haftu były najrozmaitsze stebnówki — pojedyncza, podwójna, potrójna i poczwórna — wykonane białą nitką. Stebnówkami zdobiono a przede wszystkim usztywniano kołnierz i mankiety koszuli. Poza tym występowały one wzdłuż rozcięcia koszuli oraz wzdłuż krawędzi przyramiek. Szczególnie ozdobnie wyglądała stebnówka przerywana lub stebnówka w poprzek, obie wykonywane w kolorach białym i czerwonym (tabl. VI, 1, 2).

„Obrzucka“ (tabl. VI, 3) był to ścieg, którym wykańczano (obrzucano) brzegi kołnierza i oszeweczki (ryc. 10, 11, 38) oraz wzmacniano dolny brzeg rozcięcia koszuli na piersiach.

„Cyra“, „cyrka“ (tabl. VI, 4) była używana do łączenia górnych części rękawów koszuli z przyramką oraz przodu i tyłu koszuli (ryc. 33). Cyrę wzbogacano często biegnącymi obok

niej stebnówkami. „Cyrkę w łapkach“ utrzymywano w kolorze białym, natomiast co druga łapka po obu stronach cyrki była czerwona. Brzegi dwu płócien łączono przy pomocy „cyrki z wężykiem“ (tabl. VI, 7).

„Ciskanka“ był to ścieg wąski na 3 nitki, dzielący płaszczyznę kołnierzy, mankietów i falbanek liniami równoległymi (ryc. 10, 11, 37). Ciskanki były początkowo tylko białe, później zaczęto używać ciskanek czerwonych (ryc. 39). „Ciskanka w kawałki“ (tabl. VI, 5) był to ścieg czerwono-biały, stosowany przeważnie przy zdobieniu kołnierzy i mankietów.

Taką samą rolę jak ciskanka odgrywał „wencilik“ (tabl. VI, 6), ścieg szeroki na 4 nitki. Między wencilikami umieszczano inne motywy.

Między stebnówkami umieszczano „łapki“ (tabl. VI, 11, ryc. 11), które łączono w zespoły nadając im osobne nazwy. Były więc „łapki mieszane“ (tabl. VI, 8) na przemian czerwone i białe, „łapki motane“, haftowane na przemian w odwrotnym układzie, „łapki łączone“ (ryc. 11, 39), które tworzyły gwiazdki. Gwiazdki czerwone w połączeniu z białymi nazywano „gwiazdkami mieszanymi“ (tabl. VI, 9), gwiazdki te umieszczano tylko między wencilikami. Łapki łączone stebnówką (tabl. VI, 10) nazywano „łapkami stebnowanymi“. Poszczególne łapki zestawiano ze sobą rozmaicie, oś ich zetknięcia mogła biec w kierunku poziomym lub pionowym. Łapki przeplatano w kolorze czerwono-białym, łącząc po dwie zwrócone do siebie dzióbkami przez co uzyskiwano motyw w rodzaju gałązki (tabl. VI, 12). Szereg łapek czerwonych przecięty miejscami łapkami białymi tworzył ścieg zwany „łapkami przepasywanymi“ (tabl. VI, 13).

Między ciskankami umieszczano często „kółka“, „miesiące“ (tabl. VI, 14) czerwone

lub czerwono-białe, czasem otoczone kolistym „wenclikiem“ (tabl. VI, 15, ryc. 37, 38).

Stosunkowo szeroki motyw zdobniczy stanowiła „kula“, czyli ścieg tworzący linię łamaną pod kątem ostrym (tabl. VI, 16, ryc. 38). Kula składa się właściwie z dwu elementów, małych okrągłych zakończeń u wierzchołków i podłużnych jakby ogniów, biegnących skośnie w dwu kierunkach. Ścieg ten zawsze umieszczano między wenclikami (tabl. VI, 21, ryc. 10, 39). Często spotyka się też „kulę podwójną“ lub „potrójną nakrapianą“ (tabl. VI, 17, 21, „które tworzą dwa lub trzy rzędy kul umieszczonych równoległe do siebie, tak że między nimi powstają okienka, w których umieszcza się łapki zawsze w kolorze odmiennym, stąd nazwa „kula nakrapiana“ (ryc. 37, 39). Na kołnierzu reprodukowanym na tabl. VI, 21, widzimy podwójne kule białe nakrapiane czerwonymi łapkami oraz kule czerwone z łapkami żółtymi.

Rzadziej spotykany był w hafcie „wenclik pojedynczasty“ czyli zwykły łańcuszek. „Wężyk w kulę“ jest to łańcuszek załamywany pod kątem prostym. W hafcie występuje on w połączeniu z innymi ściegami jako „potrójny wężyk w kulę z łapkami“ umieszczany zawsze w wencliku (tabl. VI, 19). Środkowy wężyk był najczęściej biały, sąsiednie czerwone, w kątach umieszczano białe łapki. „Biały wężyk przeplatany“ (tabl. VI, 20) również wykonywano w wencliku, w okienkach haftowano gwiazdki tzw. „na cztery nóżki“.

Ryc. 55. Kobieta w tołubie. Ze zbiorów autora.

10. WYTWÓRCY

Lniane płótna tkane były przez mężczyzn na miejscu. Każda kobieta umiała uszyć ubiór dla siebie i dla swoich najbliższych, co stanowiło zarazem jej obowiązek. Jedynie sukmany, odzienie i kożuchy szyli specjaliści.

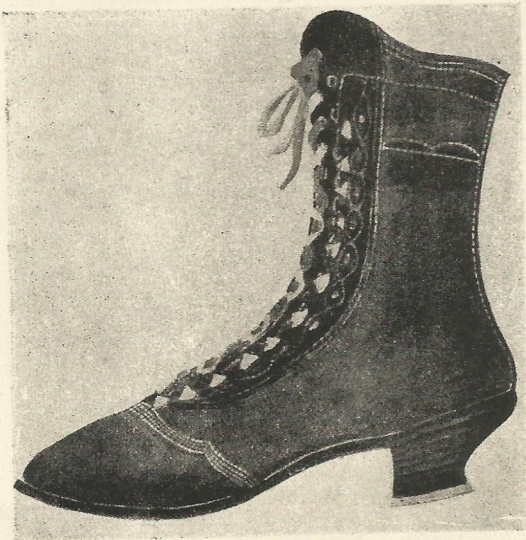
Sukno na sukmany wyrabiano w Turobinie i w Goraju z dostarczonej wełny. Do „foluszowania“ oddawano sukno do Biłgoraja lub Frampola. Sukmany gotowe kupowano na targach, najczęściej jednak sukmany szyli na miejscu wędrowni krawcy. W Krzczonowie do 1921 r. żył krawiec Mateusz Żagiel, który szył sukmany dla całej parafii. Gotowe sukmany przywożone przez handlarzy uważane były za tandetę.

Kożuchy szyto w Żółkiewce i Turobinie w powiecie krasnostawskim. Najwięcej krawców-kożuszników było w Turobinie.

Obuwie męskie wyrabiali szewcy chałupnicy w Tyszowcach w pow. tomaszowskim. Gotowe wyroby sprzedawali oni na targach, docierając ze swoim towarem do najdalszych zakątków woj. lubelskiego. Kobięce ciżemki były robione przez szewców miasteczkowych.

Wszelka biżuteria jak korale, wstążki, cekiny, szczy, materiały wełniane na spodnice, fartuszki, kaftany i welwety na gorsety nabywano na straganach lub w sklepach

Tkance

Ryc. 56. Obuwie „ciżmy“. Rys. S. Dąbrowski.

„łokciowych“, najczęściej w Bychawie, gdzie był największy wybór. Podobnie rzecz się miała, jeżeli chodzi o rzemienne pasy i czapki baranie.

Koronki, siatki na humełki wyrabiały kobiety na krosnach (ryc. 29) w powiecie biłgorajskim. Były one sprzedawane przez wędrownych sitarzy. Ostatni sitarz, który odwiedzał Krzczonów, był to Antoni Wic, ze wsi Kocudza w pow. biłgorajskim. Zmarł on w 1932 r. w Olszance w wieku około 80 lat. Poza tym siatki takie wyrabiały także kobiety w Turobinie. Tradycja podaje, że jeszcze w 1899 r. wyrabiała siatki Franciszka Goral z przysiółka Przymiarki koło Mokrego Lipia w pow. zamojskim. Matka Franciszki wraz ze swą sąsiadką Marianną Krzyszczańką trudniły się wyrobem siatek już w połowie XIX w.

Krajki wyrabiano w Radecznicy i okolicy we wsiach Latyczyn, Zabuze, Sąsiadka w powiecie zamojskim i sprzedawano je po 40 kopiejek.

PRZYPISY

- 1) Przed Sądem Grodzkim Lubelskim 28 sierpnia 1617 r. Błażej Gołkowski zeznaje, że chłopci ze wsi Piotrkowa i Chmiela odmówili odrabiania pańszczyzny. Państwowe Archiwum w Lublinie, Księga Grodzka Lub. 79 rok 1617: „Przyszedłszy oblicznie do Urzędu y xiąg niniejszych Grodzkich opatny Błażej Gołkowski ze wsi Krczonowa woźny General koronny wespul z słachetnym Janem Czasławskim y Stanisławem Thunowskim z sobą oblicznie będącymi y niżej opisane rzeczy dobrowolnie zeznającami iawnie y dobrowolnie zeznali ysz on sprzenieczoną słachtą dnia dzisiejszego na folwarkach Krczonowskim piotrkowskim i chmielowskim do Starostwa lubelskiego należąc ich był tamże z nimi słachetny Jan Czarnecky urzędnik pomienionych folwarków obwoził y widział naprzód na folwarku Krczonowskim tylko trzecia część niwy żyta ozimego pozetego a dwie części niwy niepozetego potym na folwarku piotrkowskim mniejsza część żyta ozimego pozeta a wietsza jeszcze niepozeta i arzini wszystkie jeszcze nicz nie ruszane w polu stoi a oprócz ieczmienia który w kopach na polu stoy. Na folwarku zas chmielowskim iako ozymina tak y ia yna wszitka w polu nie ruszana stoy oprócz ieczmienia tak ze w folwarku piotrkowskim ugory nieuprawne, co się dzieje dlatego isz chłopci tak z Piotrkowa iako y Chmiela według dekretu Comisarskiego robott powinni oddawacz nie chcą, ale tylko co chcą, to robią co to wszystko iako iest napisane tak a nie ynaczy bądź ten to woźny y szlachta przyznał“.
- Lublin 28. VIII. 1617 roku.

BIBLIOGRAFIA

1. Władysław Koźmian. Kilka słów o mieszkańcach parafii Krzczonów w powiecie lubelskim, Wiśła, t. XVI. 1902, str. 309.
2. Stanisław Dąbrowski. Pasy lubelskie, nakład. Muzeum Lubelskiego.
3. Stanisław Dąbrowiecki. Czapka i kapelusz w lubelskim, Lud, t. VIII (929).
4. Janusz Świeży. Ludowy ubiór i haft krzczonowski, wydawn. Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Pamiętnik III — 1938 r.

СОДЕРЖАНИЕ

Настоящая работа посвящена описанию наряда, употребляемого жителями района сёл: Кжченов и Петроков, расположенных к югу от г. Люблина (рис. I).

Наряд этот в половине XIX в. был почти исключительно изготовливан из самотканки льняной и шерстяной. Около 1880 г. входят в употребление фабричные материи, благодаря чему делается этот наряд более цветной и богаче (табл. I). В междувоенном периоде наряд кжченовский начинает исчезать. В настоящее время встречаем его только в обрядах и в зрелищах.

Мужская одежда

Головным убором являлась шляпа или шапка. Летом мужчины носили шляпы из соломы или травы. Плоское донышко обведенное черной или синей лентой и зеленым или синим шнурком (рис. 6 в). Холостяки затыкали за ленту искусственные цветы и павлиное перо (рис. 3 и 6 а). До конца XIX в. носили шерстяные шапки (рис. 7), изготовленные из белой овечьей шерсти и украшенные орнаментом синим и красным (табл. VI 26). Зимой мужчины одевали синие, суконные шапки с круглым дном (рис. 8 и 9). В последнее время начали носить остроконечные бараньи шапки (рис. 5).

Рубахи изготовлены были из льняного домотканного полотна (табл. II, 1) носили их на выпуск длиною до колен, стянуты были поясом. Воротник и манжеты рубахи украшали вышивкой, вначале белой (рис. 11), после цветной (рис. 12). Воротники связывали широкой лентой. В былое время штаны носили домотканые из белого полотна или шерсти, самого простого фасона (табл. II, 2). С концом XIX в. начали носить черные, суконные брюки, украшенные по швам зеленым или красным шнурком (рис. 3 и 12).

В тоже самое время входят в употребление короткие до пояса черные жилеты, застёгиваемые на белые пуговицы (рис. 3). Носили тоже жилеты белые с красными пуговицами и клапанами при карманах (рис. 22). На жилеты надевали кафтаны или короткие просторные блузы из черной хлопчатобумажной ткани (табл. II, 3). Кафтаны не застегивали. По обеим сторонам разреза кафтана нашиты были широкие полосы материи, украшенные желтым стёганием и цветными тесьмами. В начале XX в. на этих аппликациях начали вырезывать ряды четырехугольных дырочек, под которые подкладывали красные и зеленые ленты (табл. IV, 3, р. 14). Кафтаны эти имеют маленький отложной воротник, обшитый тасёмками (рис. 15).

До первой мировой войны мужчины носили плащи из льняного полотна, которых передняя и задняя сторона выкроены были из одного куска (табл. III, 1 рис. 16). Кроме этого повсюду употребляемым был плащ из бронзового самотканного сукна (табл. III, 2). Украшенный он был по бокам по швам красным и синим шнурком, а также по карманам и вдоль разреза спереди (рис. 17, 18, табл. IV, 4, 5). Зимой одевали белые, бараньи кожухи. Сапоги носили высокие, черные с голенищами морщенными у щиколотки. Кожанные поясы для опоясывания рубашек набивали медными кружечками. После первой мировой войны начали носить вместо них поясы из хлопчатобумажной ткани украшенные как кафтаны (табл. IV, 2) или бархатные поясы, нашитые сусальным золотом, бисером и цехинами (рис. 19).

Женская одежда

В первой половине XIX в. женская одежда была почти целиком шита из самотканного полотна. Под конец XIX в. в женском наряде начинают употреблять шерстяные материи и сам наряд делается более украшенным. Девушки уплетали волосы в две косы, украшали их цветами и лентами (рис. 24). Невеста идя под венец одевала на голову вроде шапки с красной материи, украшенной искусственными цветами (рис. 25). Спереди украшали собранными в складки лентами и подвесками из бисера. Молодые замужние женщины носили маленький плоский чепчик (рис. 26, 27), верхушка которого была из кружева. Край чепчика обвит был вышитой тесьмой (табл. VI, 22). Сзади прикрепляли пук лент. Старшие замужние женщины носили один платок в виде валика, свертка, надо лбом, другой одевали на верх и связывали под боролой.

Женские рубашки были похожи на мужские (табл. V, 1), только воротники были пошире. В начале воротники и манжеты украшали белой вышивкой, при чем рукава были изящно сморщены снизу и украшены вышитой оборкой (рис. 33, 34, 35, 36). После появляется вышивка цветная (табл. VI, 1—20), которая выступает тоже и на плечах рубашки, а исчезают сморщения и оборки. В первой половине XIX в. женщины носят юбки льняные в складочки (рис. 20).

После появляются юбки шерстяные, цветные очень широкие и длинные. Украшены они были 2—3 поясами из нашитых цветных ленточек и тесёмок (табл. I, рис. 3, 21, 22). Невеста одевала юбку белую. На юбку надевался фартух, прежде льняной, украшенный мережкой, после короткий очень широкий, цветной украшенный как юбка (табл. I, рис. 21, 22). Фартух невеста имела, белый, длинный, украшенный кружевами (рис. 3, 4, 5). По 1870 году появляются в наряде из окрестности Кжчонова — корсеты. Они были украшены красными и зелеными тесёмками (рис. 46), а потом еще цветными лентами, стеклярусом и цехинами (рис. 47, 48, 49). Свадебный корсет был белый, шелковый (рис. 50). На рубашку женщины одевали блузки с рукавами (табл. V, 2). В былое время были они белые, украшенные цветными вышивками и красными пуговицами (рис. 51). Во второй половине XIX в. кафтаны носят разноцветные, украшенные вдоль края и на рукавах тесемками и лентами (табл. I, IV, 1). В конце, во время между I и II-ой войной встречаем уже кафтаны у женщин украшенные как мужские, только внизу законченные оборкой (рис. 54). На верх одевали женщины плащ полотняный похожий на мужской. Зимой, крестьянки побогаче одевали синий, суконный плащ, подбитый барашком с широким таким же воротником (рис. 54). Носили тоже кофухи похожие на мужские.

В первой половине XIX в. женщины на плечи накидывали платок из льняного полотна с широкой тканной полосой (рис. 20). На ноги одевали черные сапоги с высокими голенищами, украшенные спереди лакированной кожей и фарфоровыми пуговичками (рис. 56). Дополнением наряда были стеклянные бусы, цветные ленты и узкие поясы, сотканые узорчато на станках (табл. VI, 23, 24, 25).

Льняные и шерстяные ткани вырабатывались по домам, одежду из них женщины шили сами. Только лишь мужские суконные плащи шиты были портными. Фабричные материалы и добавочные части покупали до своих нарядов на базарах в местечках.

СПИСОК РИСУНКОВ

1. Карта предела Кжчоновского наряда. Рис. А. Шымчик.
2. Артель «Люблинская свадьба» в нарядах проектированных автором. Фот. Гартвиг.
3. Группа свадебных гостей из Петрокова с 1902 г. Из кол. автора.
4. Петроковские наряды с 1902 г. Из кол. автора.
5. Группа в нарядах со второго этажа. Из кол. автора.
6. Соломенные шляпы. Из кол. Муз. в Люблине. Фот. автор.
7. Шерстяная шапка «матерка». Из кол. Муз. в Люблине.
8. Фасон шапки «всцеклицы»: 1 — барашковый ободок, 2 — верх головки, 3 — разрез. Рис. А. Шимчик.
9. Житель Петрокова в шапке «ялувке-всцеклице». Из кол. автора.

10. Вышивка на мужской рубашке. Фот. автор.
11. Часть вышивки на мужской рубашке. Фот. автор.
12. Житель Кжчонова в наряде с третьего этапа. Фот. автор.
13. Верхняя часть самотканых штанов «гац». Фот. автор.
14. Мужской кафтан «с окопечками». Фот. автор.
15. Вышивка на «краце» мужского кафтана. Фот. автор.
16. «Парцянка». Фот. автор.
17. Перед сермяги. Фот. автор.
18. Разложенная сермяга. Из кол. автора.
19. Бархатный пояс. Из кол. Этногр. Муз. в Кракове. Фот. Ю. Рознер.
20. Женская одежда с половины XIX в. Фот. автора.
21. Женщина в наряде с конца XIX в. Из кол. автора.
22. Группа из Петрокова в народных нарядах. Из кол. автора.
23. Прическа девушки. Фот. автора.
24. Головной убор девушки «цветочки». Фот. автор.
25. Невеста в свадебном чепце «шапке». Фот. автор.
26. Женщина в «гумелце» и в кафтане. Фот. автор.
27. «Гумелка». Фот. автор.
28. Сетка с «гумелки». Фот. автор.
29. Кросны для изделия сеток. Фот. автор.
30. Вязанный платок. Фот. автор.
31. Женщина в вязанном платке. Фот. автор.
32. «Дупка» прикрытая платком, завязанным под бородой. Фот. автор.
33. Женская рубашка. Фот. автор.
34. Белая вышивка на женской рубашке. Фот. автор.
35. Часть рубашки собранная в складки «в куле» с оборкой. Фот. автор.
36. Часть рубашки собранная в складки «в куле» с оборкой. Фот. автор.
37. Вышивка женской рубашки. Фот. проф. Е. Франковский.
- 38 и 39. Вышивка женской рубашки. Фот. проф. Е. Франковский.
40. Вышивка крестиками на женской рубашке. Фот. автор.
41. Украшение «в куле». Фот. автор.
42. Часть юбки, собранная в складки «в куле». Фот. автор.
43. Красный передничек междувоенного этапа. Фот. автор.
44. Лента тканная «в петушки». Рис. автор.
45. Белый свадебный передничек. Фот. автор.
46. Бархатный, синий корсет. Из кол. Этн. Муз. в Кракове. Фот. Ю. Рознер.
47. Черный корсет. Из кол. Этн. Муз. в Кракове. Фот. Ю. Рознер.
48. Корсет с конца XIX в.: а) перед, в) спина. Из кол. Муз. в Люблине. Фот. автор.
49. Бархатный черный корсет: а) перед, в) спина. Из кол. Муз. Этн. в Кракове. Фот. Ю. Рознер.
50. Белый, свадебный корсет междувоенного этапа: а) перед, в) спина. Фот. автор.
51. Украшения исполненные нашитой цепочкой на белом женском кафтане. Из материала доставленного автором. Рис. Шимчик.
52. Женский кафтан с конца XIX в.: а) перед, в) спина. Фот. автор.
53. Женский кафтан «с окопечками». Из кол. автора.
54. Женщины «в нарядах». Репрод. из Вислы т. XVI.
55. Женщина в «толубе». Из кол. автора.
56. Женская обувь «цижмы». Рис. С. Добровский.

СПИСОК ТАБЛИЦ

- I. Кжчоновские наряды. Рис. Ч. Левендовская.
- II. Кройка мужской одежды: I — мужская рубашка, 2 — штаны, холщевые, 3 — кафтан.
Примечание: Рисунки выкроек и ориентиры представлены в масштабе 1:30. Линия прерывная означает места загибов, линия полная с перечёркиванием означает портняжеский шов. Рисунки выкроек на основании оригинальных экспонатов находящихся в Этнографическом Музее в Кракове и в Музее Народной Культуры в Млоцинах, исполнены в Секции Пособия ПТИ З. Лацинской под руководством Р. Рейнфусса. Таблицы рисовала А. Шимчик.
- III. Кройки мужской одежды: выкройка «парцянки» (1), сермяги (2).
Примечание: Рисунки выкроек и ориентиры исполнены в масштабе 1:30. Линия прерывная означает

места загибов, линия полная с перечеркиванием означает портняжеский шов. Буква К — воротник. Рисунки выкроек на основании оригинальных экспонатов находящихся в Этнографическом Музее в Кракове и в Музее Народных Культур в Млоцинах. Исполнены в Секции Пособий ПТЛ З. Лашинской под руководством Р. Рейнфусса. Таблицу рисовала А. Шимчик.

IV. 1 — Женский кафтан, 2 — мужской пояс с окошечками, 3 — мужской кафтан «с окошечками», 4 и 5 украшения на сермяге, исполнены из шнура. Таблицу рисовала А. Шимчик.

V. Кройки женской одежды: 1 — выкройка женской рубашки, 2 — кафтана, 3 — корсета.

Примечание: Рисунки выкроек и ориентиры исполнены в масштабе 1:30. Линия прерывная означает места загибов, линия полная с перечеркиванием означает портняжеский шов. Рисунки выкроек на основании оригинальных экспонатов, находящихся в Этнографическом Музее в Кракове. Исполнены в Секции Пособий ПТЛ З. Лашинской под руководством Р. Рейнфусса. Таблицу рисовала А. Шимчик.

VI. Разные вышивки и украшения встречаемые в нарядах мужских и женских. Таблицу исполнила А. Шимчик.

СПИСОК СОДЕРЖАНИЯ

1. Вступление 5 — 2. Настоящее состояние нарядов территории Люблина 6 — 3. Исторический очерк наряда 7 — 4. Географический предел одежды 9 — 5. Общая опись мужской одежды 10 — 6. Подробная опись мужской одежды 11
7. Общая опись женского наряда 20 — 8. Подробная опись женского наряда 22 — 9. Вышивки 35 — 10. Производители. 37

ENGLISH SUMMARY

The present work describes the dress worn by the country people from the neighbourhood of the villages of Krzczonów and Piotrków, situated south of Lublin (Fig. 1). In the middle of the last century it was almost entirely made of homespun linen and wool materials. About 1880 factory made textiles were introduced, which added to the brightness and richness of the costume (Table I). In the interwar period the Krzczonów costume began to disappear. Nowadays it is in use only on ceremonial occasions and in connection with various shows.

Men's costume

Head-dress consisted of a hat and a cap. In the summer men covered their heads with hats, made of straw or grass. A flat crown was surrounded by a black or blue ribbon as well as by a green and red cord (Fig. 6 b). Bachelors stuck in the ribbon a bunch of artificial flowers and a peacock's feather (Fig. 3, 6 a). Till the end of the XIXth century woollen caps (Fig. 7) were worn, made of white sheep's wool and decorated with blue and red ornamentation (Table VI, 26). In winter men wore cloth caps, which were dark blue and had round crowns (Fig. 8 and 9). Recently conical lambskin caps came into use.

Shirts were made of linen homespun material (Table II, 1.). They were worn outside the trousers and reached nearly to the knees, while over the hips they were girded with a belt. The collar and the cuffs of the shirt were decorated with embroidery, at first white (Fig. 11.), and afterwards coloured (Fig. 12.). A broad ribbon was tied at the neck. Formerly trousers made of homespun material, linen or wool, were worn; these were white and had a very simple cut (Table II, 2.). Towards the end of the XIXth century black trousers, made of cloth, were introduced, which were decorated on the seams with green or red cord (Fig. 3, 12.).

At the same time short waistcoats came into use, black in colour with white buttons (Fig. 3.). Also white waistcoats were worn with red buttons and flaps attached to the pockets (Fig. 22.). Short, loose jackets, called *kaftany* of black cotton material were worn over the waistcoats (Table II, 3.). These were worn unbuttoned. On both sides of the opening they had broad velvet facings adorned with yellow stitching and coloured tapes. In the beginning of the XXth century rows of square holes were cut in these facings, under which red and green ribbons were placed (Table IV, 3, Fig. 14.). These jackets had collars with small lapels, on which the tape is showed. The outside of the lapels was covered with embroidery (Fig. 15.).

Until the first world war men wore linen coats, the front and back of which were cut of one piece of material (Table III, 1. Fig. 16.). Apart from the commonly used outer clothing men also wore a coat of homespun cloth of bronze colour (Table III, 2.). It was decorated with red and dark blue cord placed sideways on the seams, at the pockets and along the opening in the front (Fig. 17, 18, Table IV, 4, 5.). In winter white sheepskins were worn. Black highboots were worn with pleated cuffs falling round the ankle. Leather belts used for girding shirts were ornamented with brass

studs. After the first world war corduroy belts were introduced in their place, which were adorned in a similar way to the jackets (Table IV, 2.) or velvet belts, with braiding, beads and sequins stitched on (Fig. 19.).

Women's dress.

Women's dress in the first half of the XIXth century was made almost entirely of homespun material. Towards the end of the XIXth century wool materials came into use which made them more spectacular and colourful. Girls wore their hair in two plaits which they arranged at the back of their heads, afterwards sticking into them artificial flowers and ribbons (Fig. 24.). A bride proceeding to her wedding put on her head a kind of cap of red material, covered with artificial flowers (Fig. 25.). In the front this head-dress was decorated with gathered ribbons and bead pendants. Newly married women wore a small flat bonnet (Fig. 26 and 27.), whose top consisted of lace. The bonnet was edged with an embroidered ribbon (Table VI, 22). From the back hung a bunch of ribbons. Older married women wore a kerchief, arranged in such a way that it formed a coif over the forehead. Upon this another kerchief was placed which was tied under the chin.

Women's shirts were similar in cut to those of men (Table V, 1.), except the collars which were broader. At first they were adorned on collar and cuffs with white embroidery, the sleeves being ornamentally gathered and finished with an embroidered frill (Fig. 33, 34, 35, 36.). Afterwards a coloured embroidery appeared (Table VI, 1, 2.), which could also be found on the sleeves of shirts and small decorated gatherings and frills disappeared. In the first half of the XIXth century women wore linen skirts, finely gathered (Fig. 20.). Afterwards woollen skirts appeared which were colourful, very full and long. They were adorned with two or three girdles made up of colourful ribbons and tapes stitched to the belt (Table I, Fig. 3, 21, 22.). A bride wore a white skirt. Over the skirts aprons were worn, linen at first, adorned with pattern shirring, and afterwards a short but very full colourful apron which was decorated in a similar way to the skirt (Table I, Fig. 21, 22.). A bride wore a long white apron decorated with lace (Fig. 3, 45.). After 1870 bodices appeared in the Krzczonów costume. These were decorated with red and green tapes (Fig. 46.), and afterwards with colourful ribbons, braiding, and sequins (Fig. 47, 48, 49.). Wedding bodices were white and made of silk (Fig. 50.). Over the shirts women wore blouses with sleeves (Table V, 2.). The oldest were white, decorated with colourful stitching and red buttons (Fig. 51.). In the second half of the XIXth century colourful jackets were worn, adorned along the edges and on the sleeves with tapes and ribbons (Table I, IV, 1.). Finally, in the interwar period jackets appeared which were adorned in a similar way to men's jackets, except that they were finished with a frill at the bottom (Fig. 54.). As an outer dress women wore linen coats which were similar to the men's. In winter richer women wore overcoats made of dark blue cloth, with sheepskin lining, and with a broad sheepskin collar (Fig. 54.). Women also wore big sheepskins similar to those of the men.

In the first half of the XIXth century women threw over their shoulders a kerchief made of linen and adorned with a woven border (Fig. 20.). On their feet they wore black high boots decorated in front with patent leather and little porcelain buttons (Fig. 56.). The dress was completed with strings of glass beads, colourful ribbons and narrow belts, woven in rich patterns in local workshops (Table VI, 23, 24, 25.).

Linen and woollen materials were woven at home, and women themselves made dresses out of them. Only the men's cloth coats and sheepskins were made by tailors. Factory made materials and extras were bought at fairs and in small towns.

LIST OF ILLUSTRATIONS

1. Map showing the area of the Krzaczonów. Drawn by A. Szymczyk.
2. „Lublin Wedding Party“ in costume designed by the author. Phot. Hartwig.
3. A wedding group from Piotrków in 1902. From the collection of the author.
4. The Piotrków dress in 1902. From the collection of the author.
5. A group in the dress from the second period. From the collection of the author.
6. Straw hats. From the collection of the Lublin Museum. Phot. by the author.
7. A woollen cap, called „magierka“. From the collection of the Lublin Museum.
8. Cut of cap: 1. lambskip edging, 2. crown, 3. side-view. Drawing by A. Szymczyk.
9. A Piotrków man in a characteristic hat. From the collection of the author.
10. Embroidery on man's shirt. Phot. by the author.
11. A part of the embroidery on man's shirt. Phot. by the author.
12. A Krzaczonów man in the dress from the third period. Phot. by the author.
13. The upper part of man's linen trousers. Phot. by the author.
14. Men's jacket with „windows“. Phot. by the author.
15. Embroidery on the lapels of men's jacket. Phot. by the author.
16. A gown, called „parciana“. Phot. by the author.
17. Front of a long coat („sukmana“). Phot. by the author.
18. A long coat („sukmana“) stretched. From the collection of the author.
19. A velvet belt. From the collection of the Ethnographical Museum in Cracow. Phot. by J. Rosner.
20. Women's dress from the middle of the XIXth century. Phot. by the author.
21. A woman in the dress from the end of the XIXth century. From the collection of the author.
22. A Piotrków group in peasant dress. From the collection of the author.
23. Hair-style of a girl. Phot. by the author.
24. Head-dress of a girl, known as „flowers“. Phot. by the author.
25. A bride in a wedding bonnet. Phot. by the author.
26. A woman in a „humełka“ (head-dress) and jacket. Phot. by the author.
27. „Humełka“ (head-dress). Phot. by the author.
28. The network from the „humełka“ (head-dress.). Phot. by the author.
29. Frame for network. Phot. by the author.
30. Tied kerchief. Phot. by the author.
31. Women wearing tied kerchief. Phot. by the author.
32. Coif covered with kerchief tied under the chin. Phot. by the author.
33. Woman's shirt. Phot. by the author.
34. White embroidery on collar of woman's shirt. Phot. by the author.
35. Shirred cuff with frill. Phot. by the author.
36. Shirred cuff with frill. Phot. by the author.
37. Cuff from a woman's shirt. Phot. by Professor E. Frankowski.
38. Collar from a woman's shirt. Phot. by Professor E. Frankowski.
39. Collar from a woman's shirt. Phot. by Professor E. Frankowski.
40. Collar from a woman's shirt with cross-stitch embroidery. Phot. by the author.
41. Pattern shirring. Phot. by the author.
42. A piece of a skirt showing shirring. Phot. by the author.
43. Red apron from the interwar period. Phot. by the author.
44. Ribbon woven in cock pattern. Drawn by the author.
45. White wedding apron. Phot. by the author.
46. Dark blue velvet bodice. From the collection of the Ethnographical Museum in Cracow. Phot. by J. Rosner.
47. Black satin bodice. From the collection of the Ethnographical Museum in Cracow. Phot. by J. Rosner.
48. Bodice from the end of the XIXth century. a. front, b. back. Phot. by the author.
49. Black velvet bodice. a. front, b. back. From the collection of the Ethnographical Museum in Cracow. Phot. by J. Rosner.
50. White wedding bodice from the interwar period. a. front, b. back. Phot. by the author.
51. Stitching in chain pattern on a woman's white jacket. Drawn by A. Szymczyk from the material supplied by the author.
52. Woman's jacket from the end of the XIXth century. a. front, b. back. Phot. by the author.
53. Woman's jacket with „windows“. From the collection of the author.
54. Women in long coats. Reproduced from „Wisła“, vol. XVI.

55. A woman in a long sheepskin coat, called „tołuba“. From the collection of the author.
 56. Woman's boots, called „ciżmy“. Drawn by S. Dąbrowski.

Table I.

The Krzczonów dress. Painted by Cz. Lewandowska.

Table II.

Cuts of men's dress: 1 — shirt, 2 — linen trousers, 3 — jacket.

Note: the drawings of cuts and the explanatory drawings are to the scale 1:30. Dotted line denotes folds, heavy line tailor's seam. The drawing of cuts according to the originals in the Ethnographical Museum in Cracow and the Museum of Folk Cultures in Młociny, made by Z. Łaszczyńska of the Polish Folk Society (P.T.L.) under the supervision of R. Reinfuss. Tables drawn by A. Szymczyk.

Table III.

Cuts of men's dress: 1 — linen coat, 2 — long coat.

Note: the drawings of cuts and the explanatory drawings are to the scale 1:30. Dotted line denotes folds, heavy line tailor's seam. The letter K stands for collar. The drawing of cuts according to the originals in the Ethnographical Museum in Cracow and the Museum of Folk Cultures in Młociny, made by Z. Łaszczyńska of the Polish Society (P.T.L.) under the supervision of R. Reinfuss. Tables drawn by A. Szymczyk.

Table IV.

1 — Woman's jacket, 2 — man's belt with „windows“, 3 — men's jacket with „windows“, 4 and 5 — decorations on a long coat, made in cord. Table drawn by A. Szymczyk.

Table V.

Cuts of women's dresses: 1 — shirt, 2 — jacket, 3 — bodice.

Note: the drawings of cuts and the explanatory drawings are to the scale 1:30. Dotted line denotes folds, heavy line tailor's seam. The drawing of cuts according to the originals in the Ethnographical Museum in Cracow and the Museum of Folk Cultures in Młociny, made by Z. Łaszczyńska of the Polish Folk Society (P.T.L.) under the supervision of R. Reinfuss. Tables drawn by A. Szymczyk.

Table VI.

1—20. Motifs of embroidery on shirts. 21. Collars of woman's shirt. 22. Embroidery on a bonnet string. 23, 24, 25. Women's woven belts. 26. Man's cap. Painted by A. Szymczyk.

CONTENTS

1. Introduction 5 — 2. The present position of the Lublin costume 6 — 3. Historical account of the costume 7 — 4. Geographical area of the costume 9 — 5. General description of men's dress 10 — 6. Detailed description of men's dress 11 — 7. General description of women's dress 20 — 8. Detailed description of women's dress 22 — 9. Embroidery 35 — 10. Makers 37 — 11. Notes 38 — 12. Bibliography 38.

